

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

Tomáš Garrigue Masaryk v letech 1914–1918

Ondřej Černý

Plzeň 2014

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Moderní dějiny

Diplomová práce

Tomáš Garrigue Masaryk v letech 1914–1918

Ondřej Černý

Vedoucí práce:

prof. RNDr. Ivo BUDIL, Ph.D., DSc.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2014

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen
uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2014

Děkuji prof. RNDr. Ivo Budilovi, Ph.D., DSc. za cenné rady, odborné připomínky a vedení práce

1 ÚVOD	1
2 TOMÁŠ GARRIGUE MASARYK PŘED ROKEM 1914.....	5
2.1 Dětství a dospívání.....	5
2.2 Spor o Rukopisy a Hilsnerova aféra	8
2.3 Politická kariéra	10
3 ROK 1914	16
3.1 Mezinárodní politická situace v předvečer První světové války	16
3.2 Situace v Českých zemích	19
3.3 Situace na bojištích v prvních měsících války	20
3.4 Česká společnost v prvních měsících války.....	24
3.5 Příprava na emigraci.....	28
4.1 Vojenské operace 1915–1916.....	31
4.2 Situace v Českých zemích 1915–1916.	37
4.3 Formování zahraničního odboje 1915–1916.....	43
5 MASARYK V RUSKU 1917–1918.....	52
5.1 Situace na bojištích v závěrečných letech války.....	52
5.2 Situace v českých zemích v letech 1917–1918.....	60
5.3 Vznik republiky.....	64
5.4 Zahraniční odboj v době formování legií	68
6 POSLEDNÍ MĚSÍCE VÁLKY A VZNIK ČESKOSLOVENSKA.....	74
7 ZÁVĚR.....	84
8 SEZNAM POUŽITÉ LITRATURY.....	90
9 RESUMÉ.....	93

1 ÚVOD

V roce 2018 to bude sto let od vyhlášení nezávislého státu Čechů a Slováků. Tento pro nás nejpamátnější den byl v těžkých dobách 20. století, kdy zahaloval naši republiku stín totality (ať už rudé či hnědé), odsouván do pozadí. Přesto nikdy nezanikl a mnohdy právě v tento den prokázali obyvatelé vůli se totalitě postavit. Jakýmsi symbolem první Československé republiky je Tomáš Garrigue Masaryk. Masaryk zastával prezidentský úřad po většinu trvání První republiky a umírá rok před jejím koncem.

Cílem této práce je analyzovat činnost Československého zahraničního odboje a hlavně Masarykovu roli v něm. Pokuším se ukázat propojenost domácího a zahraničního odboje, která byla nezbytná pro úspěch celé akce. Zaměřím se dále na celkovou situaci v Českých zemích a na její měnící se charakter v průběhu války. Na jejím počátku většina politických elit nepočítala s budoucím státem osamostatněným od habsburské monarchie. Proto uvedu nejdůležitější kroky, který tento většinový názor změnil.

Další z důležitých bodů, které dále analyzuji je vztah dohodových mocností k rodící se československé zahraniční akci. Hlavně Velká Británie a prezident Wilson dlouhou dobu usilovali o smlouvení separátního míru s Rakouskem-Uherskem, jenž by zajistil zachování habsburské monarchie v reformované podobě. Dokonce i v době, kdy USA bylo s Rakouskem ve válečném stavu, tyto snahy neustávaly a ukončila je až známá Sixtova aféra. Tímto se dostanu k roli rakouské diplomacie. Její selhání podle mě nejvíce usnadnilo zahraničnímu odboji cestu k samostatnému Československu. Posledním bodem popsaným v mé práci bude měnící se situace na bojištích první světové války.

Propojením všech těchto bodů bych chtěl nastínit cestu vedoucí k československé samostatnosti, a zároveň ukázat Masarykův vliv jako nejvyššího představitele zahraničního odboje.

Tato práce je rozdělena do pěti základních částí, které na sebe chronologicky navazují. Výjimku tvoří předposlední kapitola, kde je popisování zásadních domácích a válečných událostí prodlouženo až do úplného konce války a vyhlášení nezávislého Československa. Důvodem pro mnou zvolený postup je lepší návaznost textu, protože poslední kapitolu jsem chtěl již vyhradit pouze zahraničnímu odboji a činnosti Masarykově v posledních měsících válečných.

První kapitola základně popisuje Masarykovu činnost do roku 1914. Zmiňuji zde nejdůležitější události dějící se kolem Masarykovy osoby a jeho vlastní podíl na nich. Zde jsou popsány jeho názory či politické angažování, aby byl utvořen obraz o jeho osobě před rokem 1914.

Druhá kapitola popisuje rok 1914, kdy byla zahájena První světová válka. Věnuje se mezinárodní politické situaci před válku i krátce po jejím zahájení. Dále je zde popsána situace uvnitř habsburské monarchie, hlavně v českých zemích. Kapitola se přirozeně též věnuje roli Masarykově v tomto pohnutém roce a jeho rozhodnutí odejít do emigrace, odkud chtěl řídit československý zahraniční odboj.

Třetí kapitola je zaměřena na nejdůležitější události let 1915-1916. Jsou zde popsány nejdůležitější vojenské akce těchto let. Dále analyzuje situaci v českých zemích, a to jak chování politiků loajálně spolupracujících s monarchií, tak i domácího odboje. Kapitola je nejvíce zaměřena na činnost Masarykovu a celého zahraničního odboje v těchto letech.

Stejně koncipovaná je i čtvrtá kapitola, která se věnuje hlavním událostem z doby Masarykova pobytu v Rusku. Kvůli větší přehlednosti jsem ale zde již analyzoval všechny zásadní události válečné i dějící se v českých zemích až do konce tohoto konfliktu, aby poslední kapitola byla věnována pouze činnosti zahraničního odboje v posledních letech války.

Česká odborná literatura se tímto tématem přirozeně velmi zabývá, neboť vznik Československa patří k základním historickým událostem našeho národa. Moje práce se opírá hlavně o díla Eduarda Beneše a Tomáše Garrigua Masaryka. Stěžejní pro moji práci bylo Masarykovo dílo *Světová revoluce*.¹ Zde Masaryk sepisuje všechny své postoje a zážitky z let 1914-1918. Druhým důležitým dílem pro moji práci se stala Benešova trojdílná kniha *Světová válka a naše revoluce*, která obsahuje nejdůležitější dokumenty a stěžejní korespondenci našeho zahraničního odboje s vrcholovými představiteli dohodových mocností.² V tomto díle jsou obsaženy i zásadní zprávy posílané mezi domácí opozicí a československou zahraniční akcí. Pro orientaci v zahraniční a mezinárodní politice před první světovou válkou mi posloužila kniha Aleše Skřivana *Císařská politika*.³ Při popisování základních událostí Masarykova života před rokem 1914 jsem použil knihu Jaroslava Opaty *Průvodce životem a dílem T. G. Masaryka*.⁴ Dalším autorem, jehož knihu jsem v práci často využíval, byl Ivan Šedivý a jeho dílo *Češi, české země a velká válka*.⁵ Toto dílo mapuje politické, hospodářské i kulturní události dějících se v českých zemích, jakož i nasazení českých vojáků v rakousko-uherské armádě.

Ze zahraničních autorů se opírám o dílo Setona-Watsona *Documents 1906–1951*, v kterém je obsažena korespondence mezi ním a členy zahraničního odboje.⁶ Autor se o Česko a Slovensko zajímal i před konfliktem, proto kniha obsahuje i zajímavé dokumenty z této doby, z nichž jsem mohl čerpat. K získání informací o měnících se válečných a politických cílech mi posloužila kniha autora Georgeho H. Cassara *Lloyd*

¹ MASARYK, Tomáš, Garrigue, *Světová Revoluce. Za války a ve válce 1914–1918*, Praha 2005

² BENEŠ, Edvard, *Světová válka a naše revoluce. Vzpomínky a úvahy z bojů za svobodu národa I, II, III*, Praha 1928

³ SKŘIVAN, Aleš, *Císařská politika. Rakousko-Uhresko a Německo v evropské politice v letech 1906–1914*, Praha 1996.

⁴ OPAT, Jaroslav, *Průvodce životem a dílem T. G. Masaryka. Česká otázka včera a dnes*, Praha 2003.

⁵ ŠEDIVÝ, Ivan, *Češi české země a velká válka 1914–1918*, Praha 2003.

⁶ SETON-WATSON, R., *R. W. Seton-Watson and his relations with the Czechs and Slovaks: documents, 1906-1951*, Martin 1995

*George at war 1916-1918.*⁷ Dalšími neocenitelnými zdroji pro moji práci jsou samozřejmě publikace v odborných historických časopisech, které se nějak československé akce dotýkají, jako je například publikace H. W. Steeda *A programme for peace.*⁸

⁷ CASSER, George, H., *Lloyd George at War 1916–1917*, London 2011

⁸ STEED, Henry, Wickham, *A programme for peace*, Chicago 1917

2 TOMÁŠ GARRIGUE MASARYK PŘED ROKEM 1914

Tato kapitola pojednává o životě T. G. Masaryka do roku 1914. Je v ní obsaženo formování jeho politických a filozofických názorů, které ovlivní následně ovlivní jeho postoje.

2.1 Dětství a dospívání

Tomáš Garrigue Masaryk se narodil v Hodoníně roku 1850. Masarykův otec Josef Masaryk byl původem Slovák a pracoval jako kočí. Jeho matka Terezie, rozená Kropáčková, měla původ český a povoláním byla kuchařka. Malý Masaryk vyrůstal v národnostně smíšeném kraji, kde se prolínaly české, německé i slovenské vlivy. Díky zaměstnání otce často Masarykovi cestovali. Toto cestování a národnostní smíšenost ovlivnila Masaryka v dospělosti při formování jeho názorů. Po ukončení základního vzdělání nastoupil na německou reálku, kterou roku 1864 úspěšně dokončil. Poté se měl vyučit uměleckým zámečnickem ve Vídni. Řemeslo nedokončil a již po šesti týdnech odchází zpět z Vídně na Moravu. Důvodem odchodu byl Masarykův nezáměr o danou práci. Následně se měl vyučit kovářem, ale ani u tohoto povolání nezůstal, neboť na radu svého bývalého profesora hudby nastoupil jako učitelský praktikant do Čejkovic.⁹

Po nástupu do nové práce měl mladý Masaryk přístup k velkému množství knih. Četba se stala jeho zálibou, která ho neopouštěla po celý život. Roku 1865 složil Masaryk úspěšně přijímací zkoušky do německého gymnázia v Brně. Na studium si musel přivydělávat, proto začal dávat hodiny dětem z bohatších rodin. Jedním z nich byl i syn policejního prezidenta Brna Antona Le Monniera. Zde našel svůj druhý domov a rodina ho v brzké době začala brát prakticky za svého člena.

⁹OPAT, s. 16–17.

Masarykovi tedy odpadly finanční potíže a mohl se věnovat studiu literatury nebo jazyků. Mladý Masaryk se díky své občasné prudkosti dostával do sporů s některými profesory. Po jednom takovém sporu mu hrozilo vyloučení z gymnázia. Masaryk se nakonec dohodl na dobrovolném odchodu, protože dostal od Le Monniera nabídku dokončit gymnázium ve Vídni, kam byl právě služebně přeložen. Masaryk nabídku přijal a roku 1872 úspěšně odmaturoval.¹⁰

Po maturitě zůstal mladý Masaryk ve Vídni i u Le Monniérů, neboť nastoupil na Vídeňskou univerzitu. Jako obor studia si vybral filologii. Během studia si osvojil znalost několika dalších jazyků, ať již to byla Ruština nebo Angličtina. Hlavní město monarchie mělo mnohonárodnostní složení, proto mohl Masaryk poznávat rozdílnost kultur ve městě se mísící. Roku 1873 umírají dvě osoby Masarykovi blízké. Na vojenském cvičení umírá jeho bratr Martin a chvíli poté i Masarykův dobrodinec Le Monnier. Masaryk získal nové místo u rodiny bankéře Schlesingera, jehož syna Alfréda doučoval. Tato dvě úmrtí silně Masaryka ovlivnila. I proto Masaryk nakonec mění obor studia a rozhoduje se pro filozofii. V tomto období se seznamuje s profesorem Aloisem Šemberou, který je učitelem češtiny na tamní univerzitě. Od profesora se Masaryk dozvídá mnoho o českých dějinách a začíná tedy i hlouběji zkoumat českou otázku v širším kontextu slovanství. Univerzitní studium zakončuje roku 1875. Následně hned zažádal o povolení doktorských zkoušek. Zkoušky úspěšně složil a 10. března 1876 promoval jako doktor filozofie.¹¹

Na podzim téhož roku odjíždí Masaryk na postgraduální studium do Lipska. Masaryk přijíždí z katolické Vídně do protestantského prostředí. Poznání protestantského náboženství přispělo k formování Masarykova názoru na některé náboženské otázky. Ve volném čase mezi studiem navštěvoval různé české spolky. Nejdůležitější změna ovšem nastala

¹⁰ OPAT, s. 16–17.

¹¹ Tamtéž, s. 17–19.

v jeho osobním životě, když v Lipsku poznal svoji budoucí ženu Američanku Charlottu Garrigue. Svatba se konala v New Yorku a Masaryk tak poprvé navštívil USA. Od otce Charlotty dostal mladý pár i potřebné finanční zabezpečení do začátku společného života.

V roce 1879 byl jmenován soukromým docentem. Habilitace měla název *Sociologicko-filozofické pojednání o problému sebevraždy*.¹² Jeho habilitační práce vyvolala rozpaky, protože v době, kdy lidstvo obecně věřilo, že věda je v rozkvětu a svět vstupuje do nové éry prakticky nekonečného poznání, Masaryk pokládá otázku, proč někteří lidé raději dobrovolně ukončí svůj život. Masaryk představil sebevraždu jako masový jev tehdejší civilizace. Jeho vědecká práce byla opřena o velmi důkladný rozbor. To nakonec přispělo k jejímu uznání a následnému jmenování Masaryka docentem.¹³

V následujících letech se mladému páru narodila dcera Alice a syn Herbert. Důležitým mezníkem jeho života bylo také přestoupení z katolické do církve evangelické. První skutečné reputace se mladému Masarykovi dostalo v Konegenově německém vydání jeho práce o sebevraždě. Spis již byl prakticky bez problémů přijat v německy mluvících zemích, protože mohl sloužit jako ukázka problému moderní doby, kdy někteří lidé pozbyli starý světový názor a nový ještě nezískali. V roce 1880 díky Jaroslavu Gollovi poznala Masarykovu práci i Praha. Goll zde uveřejnil jeho přednášku o hypnotismu. Za dva roky poté vstupuje budoucí prezident Československé republiky na půdu tehdejší Karlo-Ferdinandovi univerzity v Praze.¹⁴

¹² OPAT, s. 19–21.

¹³ FLIEDER, Robert, *T. G. Masaryk*, Praha 1920, s. 4.

¹⁴ HOTMAR, Josef, *Zrození republiky 1914–1918*, Praha 2006, s. 16.

2.2 Spor o Rukopisy a Hilsnerova aféra

Masaryk přijel do Prahy dne 10. září 1882, jako „mimořádný“ profesor Karlo-Ferdinandovy univerzity. Návrh na udělení profesorského místa podali profesori Otokar Hostinský, Jan Goll a Jan Kvíčala. Masaryk se v této době zabýval studiem anglického filozofa Davida Humea, protože ho zaujal jeho filozofický postoj ve velké míře založený na skepsi. Proto i jeho první přednášky na pražské univerzitě se Humem zabývaly.¹⁵ V roce 1883 založil měsíčník *Athenaeum*, na kterém pracovali například také Goll a Gebauer. Tento měsíčník si kladl za cíl dát pražské univerzitě kvalitní vědecké a žurnalistické periodikum. Proto nebylo překvapením, že se po nějaké době začal zabývat studiem Rukopisů Královedvorského a Zelenohorského. O pravosti Rukopisů „objevených“ v letech 1817-1818 pochyboval již Josef Dobrovský. Ovšem s tím jak postupovalo národní probuzení, tak sílil i jejich „kult“. Proto vyvolala velké společenské pozdvižení stať Jana Gebauera, která byla otištěna v periodiku *Athenaeum* dne 15. února 1886. Gebauer pokládá otázku, jestli národní sebevědomí v moderní době může být spojeno s falšování minulosti. Článek vyvolal velký negativní ohlas a spor o pravost Rukopisů začal.¹⁶

Gebauer uveřejněním stati v *Athenaeu* reagoval na články profesora Martina Hattali, které byly uveřejněny v té době nejčtenějším českém periodiku: *Národních listech*. Hattala byl obhájce pravosti rukopisů, a proto se s Gebauerem dostal do sporu. Reakce na Gebauerovu stať byla rychlá, *Národní listy* perem svého vydavatele, vlivného mladočeského politika Júlia Grégra, otiskly několik článků na obranu Rukopisů. V těchto člancích byl napadán Gebauer, ale již i Masaryk. Tato zloba citelně zasáhla i Masarykův profesní život, když nebyl jmenován řádným profesorem univerzity. Následovaly i dvě důtky

¹⁵ OPAT, s. 37.

¹⁶ Tamtéž, s. 42–43.

od Akademického senátu. První dostal za údajné urážení svých kolegů v měsíčníku *Athenaeum* a druhou za svoji přednášku, kdy mezi velké mravní postavy dějin uvedl i Jana Husa. Přednáška vyvolala bouřlivou odezvu v části studentstva. Akademický senát začal na návrh profesorů z právnické fakulty jednat i o možném Masarykově vyloučení z univerzity. Proti návrhu se postavili profesori z filozofické a lékařské fakulty, proto nakonec zůstalo pouze u udělení další důtky.¹⁷ Vědecký spor o pravost Rukopisů měl na Masaryka dopad v budoucí politické kariéře, protože pomohl utříbit jeho názor na českou otázku, v němž nechyběl realistický a mnohdy kritický pohled. Při této kauze stála proti Masarykovi široká opozice, která mnohdy používala i útoky osobní. Nebylo to ovšem v jeho kariéře naposledy, neboť již za několik let Masaryk čelil možná ještě větší vlně nevole v tzv. aféře Hilsnerově.

Dne 1. dubna 1899 byla v lese poblíž malého města Polná nalezena mrtvá dívka Anežka Hružová. Vyšetřování a následné obvinění žida Leopolda Hilsnera vyvolalo vlnu antisemitských nálad. Hilsner byl zatčen a dne 16. září 1899 odsouzen k trestu smrti.¹⁸ Na Hilsnerův případ upozornil Masaryka jeho bývalý žák Sigismund Münz, který poukázal na podobnost se známou Dreyfusovou aférou.¹⁹ Oba případy byly rozdílné, ale spojovalo je propuknutí velkých antisemitských bouří. Masaryk tyto bouře v českých zemích přičítal z části zklamání z neúspěšného pokusu o jazyková vyrovnání Badeniho vlády. Politická nespokojenost se pak podle něj ventilovala konkrétně na židovskou komunitu. V těchto dnech skutečně české země zasáhly velké antisemitsky orientované výtržnosti. Například dne 22. října 1899 vnikl tisícihlavý zástup lidí v Holešově do

¹⁷ OPAT, s. 44-46.

¹⁸ Tamtéž, s. 152

¹⁹ Dreyfusova aféra je politický skandál, který zasáhl Francii v 90. letech 19. století. A. Dreyfus byl křivě obviněn ze špionáže ve prospěch Německa. Velkou roli v tomto obvinění hrál jeho židovský původ. Tato aféra rozdělila francouzskou společnost na dlouhé desetiletí. Na obhajobu Dreyfuse vystoupilo mnoho významných francouzských obyvatel, jako byl například spisovatel E. Zola.

místní židovské čtvrti, kde ničil majetek a raboval židovské obchody. Dav byl rozeháněn četníky, kteří při zákroku zastřelili několik lidí.²⁰

Masaryk na rozsudek soudu nad Hilsnerem reagoval vydáním brožury, která výsledek procesu zpochybnila a ukázala jeho antisemitské pozadí. Vydání brožury, a již předtím publikované zprávy o spojitosti antisemitských nálad s obecnou politickou nespokojeností obyvatelstva českých zemí, vyvolala štvavou kampaň proti Masarykově osobě. Nevystupovalo se proti němu jenom v tisku, ale také přímo na akademické půdě. V listopadu roku 1899 proti němu pořádali demonstrace studenti přímo na univerzitě, kdy mu znemožnili několik přednášek. Masaryk neustoupil a nakonec bylo jeho návrhu vyhověno. Proces s Hilsnerem byl obnoven, ale rozsudek zůstal stejný. Následnou stížnost Hilsnerova advokáta soud zamítl. Rozsudek smrti změnil v doživotí až císař František Josef. Leopold Hilsner zůstal ve vězení 19 let, propuštěn byl v roce 1918 na základě milosti udělené císařem Karlem I. Pevným postojem při Hilsnerově procesu si Masaryk získal mnoho nepřátel, z nichž někteří mu jeho roli nemohli zapomenout ani v následujících desetiletích.²¹ Masaryk odmítal antisemitské pověry, které byly s vyšetřováním spjaté. Jelikož proces přesáhl území Rakouska-Uherska, tak i známost Masarykova jména tyto hranice překonala.

2.3 Politická kariéra

Na přelomu 80. let 19. století Masaryk společně s Josefem Kaizlem a Karlem Kramářem formují tzv. realistické hnutí. Toto hnutí mělo na českou politickou scénu přivést nové schopné odborníky. Hlasatelem jejich názorů se stal týdeník *Čas*. Redaktorem a vydavatelem týdeníku byl Jan Herben a směr listu určovala převážně trojice Masaryk, Kaizl a Kramář. Na stránkách *Času* nastínili politický program realistů. Ukazovali přetrvávající krizi politické scény, která je zapříčiněna absencí reálného politického programu. Dvě hlavní politické strany (staročeská

²⁰ POLÁK, Stanislav, *T. G. Masaryk. Za ideálem a pravdou 3*, Praha 2004, s. 234.

²¹ OPAT, s. 154–156.

a mladočeská) spolu sváděly tvrdý politický zápas, jenž ale nepřešel v reálné činy. Realisté požadovali proto racionální, postupný, ale zároveň důsledný přístup politiků vůči Vídni.²² Současně zahájili jednání se stranou staročeskou o možném spojení. Jednání probíhala zprvu dobře, ale nakonec k dohodě nedošlo. Pro realisty se nyní rýsovaly pouze dvě možnosti na prosazení svého programu. První z nich by bylo založení vlastní politické strany, nebo zahájení rozhovorů s mladočeskou stranou o možné spolupráci. Posléze realisté zvolili druhou možnost i přes počáteční Masarykovy námitky.²³

Na březem roku 1891 císař vypsal předčasné parlamentní volby, kterých se již na kandidátce mladočechů zúčastnil Kramář, Kaizl i Masaryk. Ve svém volebním obvodu Masaryk porazil protivníka ze staročeské strany a stal se tak poslancem dolní komory Říšské rady.²⁴ Staročeská strana, která byla před volbami terčem kritiky kvůli své roli ve vládě hraběte Eduarda Taaffeho, utrpěla drtivou porážku. Taaffe tím ztratil vládního partnera, ale zároveň to byl i začátek konce tzv. železného kruhu pravice, o který se opíral od počátku své vlády. Tuto ztrátu částečně nahrazoval dohodami s německými liberály, ale nakonec roku 1893 ztrácí i jejich podporu a je nucen odstoupit. Jeho rezignace ukončila dlouhé období politické stability v rakouské části monarchie.²⁵

Masaryk jako poslanec působil dva roky. Během této doby se postupně vyostřovaly spory mezi ním a radikálním křídlem mladočeské strany. Jedním z důvodů častých konfliktů se stalo přílišné rusofilství některých členů. Dále kritizoval i snahu o úplnou pasivní opozici vůči Vídni. V této atmosféře se vyostřil vztah (negativně poznamenaný již sporem o Rukopisy) mezi Masarykem a jedním z vůdčích představitelů mladočeské strany J. Grégrem. Celý spor mezi realisty a radikálním křídlem mladočechů vyvrcholil roku 1893 během tzv. Šromotovy aféry.

²² Tamtéž, s. 48–50.

²³ OPAT, s. 51–53.

²⁴ Tamtéž, s. 54.

²⁵ KŘEN, Jan, *Dvě století střední Evropy*, Praha 2005, s. 247,

Masaryk se nakonec rozhodl dne 25. září. 1893 složit poslanecký mandát. Tím se definitivně rozešel s mladočeskou stranou, narozdíl od jeho kolegů Kaizla i Kramáře, kteří mandát nesložili a ve straně zůstali. Masaryk se po odchodu z poslanecké sněmovny nepřestal politicky angažovat, protože již za pár týdnů s Josefem Laichtrem začal vydávat měsíčník *Naši dobu*, kde dále publikoval své názory.²⁶

V období do vypuknutí tzv. Hilsnerovy aféry Masaryk publikoval několik významných prací. Z nichž mohu jmenovat díla *Česká otázka*, *Naše nynější krize*, *Jan Hus a Karel Havlíček*. V těchto publikacích se zabývá historií, ale zároveň též nastiňuje současnou situaci českého národa. Při zpracování *České otázky* byl ovlivněn studiem francouzské revoluce, hlavně úlohy náboženství v ní. Ve spisu nastiňuje i další postup jakým se má česká politická reprezentace ubírat. Masaryk byl proti násilné revoluci a politiku chtěl vést snahou o spolupráci v rámci rakouské monarchie.²⁷ V budoucnosti ovšem z této cesty sejde a Rakousku-Uhersku vyhlásí válku.

V druhé polovině 90. let 19. století byl předsedou rakouské vlády hrabě Badeni, který se pokusil uklidnit rozjitřenou situaci v Předlitavské části monarchie. Badeni zrušil stanné právo vyhlášené nad Prahou po živelných demonstracích v roce 1893. Dalším úspěšným krokem vlády bylo upravení volebního zákona, díky němuž se do parlamentu dostaly nové politické subjekty, jako třeba sociální demokracie. Neúspěchem ovšem skončila Badeniho snaha prosadit nová jazyková nařízení v Čechách a na Moravě. Tyto nařízení měli vedle Němčiny ustanovit tzv. vnitřní řečí na úřadech i Češtinu. Úprava jazykových poměrů vyvolala odpor německých stran, následovaný bouřlivými demonstracemi proti

²⁶ OPAT, s. 54–62.

²⁷ OPAT, s. 63–64.

přijetí daných nařízení. Badeni byl nakonec nucen odstoupit, což znamenalo nepřijetí jazykových úprav.²⁸

Nezavedení jazykových nařízení uklidnilo představitele německých stran, ale naopak demonstrovat započali česky mluvící obyvatelé. Demonstrace byly tvrdě potlačeny a nad Čechy se znovu snesl stín výjimečného stavu. Toto zklamání urychlilo diferenciaci v českém táboře, kde vznikla nová politická hnutí, jako byla například strana agrární, či křesťansko-sociální.²⁹ V roce 1900 uprostřed probíhající Hilsneriády založili stoupenci Masaryka Českou stranu lidovou (realistickou). Masaryk sám zpočátku založit stranu nechtěl, ale nakonec vyhověl svým stoupencům a hnutí pomohl vytvořit. V roce 1907 již jako jeden ze dvou zástupců realistů vstupuje znovu na půdu poslanecké sněmovny. Svůj mandát obhájí i v následujících volbách, které se konají o čtyři roky později.³⁰ Strana je sice počtem zástupců malá (po volbách v roce 1911 je Masaryk jejím jediným poslancem), ale vliv hnutí na české politické i kulturní scéně je nezměrný.

Po zvolení poslancem Masaryk podnikl svojí třetí cestu do USA, kde se zúčastnil několika shromáždění a přednášek. Po návratu do Rakouska-Uherska zaměřil svoji pozornost na balkánský poloostrov, protože 6. října roku 1908 anektovala monarchie území Bosny a Hercegoviny.³¹ Rakousko-Uhersko mělo přímou správu nad Bosnou a Hercegovinou od Berlínského kongresu roku 1878. Již v krátké době po konání kongresu některé kruhy uvažovaly o přímé anexi tohoto území.³² Proti anexi protestovalo Srbsko, které získalo podporu Ruska. Rakouské ministerstvo zahraničí vedené hrabětem Aehrenthalem proto rozpoutalo i protisrbskou kampaň. S touto kampaní souviselo i rozsáhlé zatýkání některých jihoslovanských obyvatel říše, ať již Srbů nebo

²⁸ VEBER, Václav, HLAVAČKA, Milan, VOREL, Petr, POLÍVKA, Miloslav, WIHODA, Martin, MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk, *Dějiny Rakouska*, Praha 2002, s. 431.

²⁹ KŘEN, s. 288.

³⁰ HERBEN, Jan, *President of the Czecho-Slovak Republic Thomas G. Masaryk*, Praha 1919, s. 11.

³¹ OPAT, s. 221.

³² SKŘIVAN, s. 51.

Chorvatů. Proces s nimi byl zahájen v Záhřebu. Na obranu obžalovaných vystoupil Masaryk, který se tím dostal do sporu přímo s Aehrenthalem. Masaryk o nevěrohodnosti procesu promluvil přímo v poslanecké sněmovně. Na příkladech ukázal nedůvěryhodnost svědků obžaloby i některých metod vyšetřování. V tomto sporu byl nakonec Aehrenthal poražen, přesto že soud obžalované odsoudil, ale chatrnost důkazů byla zpochybněna. Rozsudek byl nakonec i na zásah císaře zrušen. Účast v procesu proslavila Masaryka na Balkáně, ale také po celé Evropě. Díky tomu poznal i skotského historika Roberta Williama Seton-Watsona a anglického novináře Henry Wickhama Steeda. Oba tito pánové mu budou velice nápomocni při budoucích snahách o samostatnost Československou.³³

Anexe Bosny a Hercegoviny způsobila vážnou mezinárodní krizi, kdy hrozil i otevřený vojenský konflikt. Krizi se sice podařilo vyřešit, ale napětí na balkánském poloostrově přetrvávalo dál. Na úkor slábnoucí Osmanské říše chtěly některé státy získat část jejího balkánského území. Nejprve se to podařilo Itálii a pak v tzv. první balkánské válce i státům sdruženým v jednotném svazu. Územní spory však stále pokračovaly a v tzv. druhé balkánské válce již stáli bývalí spojenci proti sobě. Z této války nakonec vyšlo vítězně Srbsko na úkor Bulharska. Srbské vítězství zkomplikovalo rakouské snahy na tomto poloostrově, protože vliv monarchie byl oslaben právě na úkor Srbska. V Rakousku-Uhersku v této době převládl silový kurz zahraniční politiky ztělesňovaný hlavně osobou náčelníka generálního štábu Conradem von Hötzendorfem. Hötzendorf přišel i s myšlenkou tzv. preventivní války proti Srbsku. Tento politický směr dostával Rakousko-Uhersko stále více pod vliv Německého císařství.³⁴

Nový politický kurz monarchie Masaryka velmi znepokojoval, proto se snažil o zprostředkování rozhovorů mezi Bělehradem a Vídní. Jeho

³³ OPAT, s. 222–228.

³⁴ KŘEN, s. 297–298.

snaha však ztroskotala na neústupnosti ministerstva zahraničí³⁵ Masaryk též zkoumal poměry v Rusku, které v mnohých českých politicích vzbuzovalo velké naděje. V roce 1912 dokončil svoje velké dílo nazvané *Rusko a Evropa*. Zde mapuje dějiny Ruska a ukazuje na ruské problémy. Ještě dále zašel na začátku roku 1913, kdy publikuje článek *Rusko v novém roce*. Článek pojednává o tehdejších problémech slovanské velmoci. Poukazuje na velké perzekuce konaných na obyvatelích carskými represivními složkami i na problémy sociální.³⁶ Tento spis nepotěšil prorusky orientované politiky, ale zároveň opět ukázal Masarykovo realistické nazírání, které se s postupem času potvrdilo.

Již jsem psal o Masarykově znepokojení nad stavem tehdejší Rakousko-Uherské politiky. On na tento problém nehleděl pouze z pohledu rakouské monarchie, nýbrž v celoevropském kontextu. Dlouhá léta varoval před utvářením koalic, protože to povede k rozdělení Evropy na dva nepřátelské tábory. Dříve nabádal českou politickou scénu k rozvážnému řešení, ale od počátku balkánské krize se začal od tohoto pohledu postupně odklánět.³⁷ Viděl totiž, že Rakousko-Uhersko má stále více militaristické tendence. Snahy o dorozumění mezi Čechy a Němci ztroskotávaly. V posledních předválečných kabinetech ztratili Češi pevné zastoupení, až na několik vysloužilých politiků z řad staročeků. Rostoucí moc Německa více posilovala nacionální tendence některých německých představitelů rakouské monarchie. Opačný účinek měla u české společnosti, která se proti těmto tendencím začala vymezovat. Zklamání z politického vývoje v Rakousku-Uhersku přivedlo některé české představitele k myšlence samostatného státu. Postupně tuto myšlenku přijal i Masaryk.³⁸ V takto vyhrocené politické situaci vstupovala rakouská část císařství do roku 1914, který bude znamenat začátek jejího konce.

³⁵ Tamtéž, s. 298.

³⁶ OPAT, s. 237–238.

³⁷ Tamtéž, s. 238.

³⁸ KŘEN, s. 304–305.

3 ROK 1914

Tato kapitola komplexně popisuje dění v tomto zlomovém roce . Zaměřuje se na mezinárodní situaci krátce před První světovou válkou, jakož i v prvních měsících konfliktu. Dále je zde analyzována politická situace v Českých zemích v tomto roce. Kapitole se také věnuje přímo osobě T. G. Masaryka, který na konci tohoto roku odchází do emigrace.

3.1 Mezinárodní politická situace v předvečer První světové války

Od počátku roku byla situace na Balkáně vyhrocená a nedůvěra mezi velmocemi rostla.³⁹ Německo zvýšilo svoji angažovanost v Turecku, což přirozeně vyvolalo neklid v Rusku. Berlín vyslal do země svoji misi vedenou von Saundersem. Rusko proti tomu protestovalo, neboť se bálo vzrůstajícího německého vlivu, který by mohl vést ke změně statutu úžin v jeho neprospěch. Car navrhoval stáhnutí von Saunderse mimo Istanbul. Rusko podpořila Francie a Německo se nakonec ruskému návrhu podvolilo. Jedním z důvodů, proč Berlín v tomto sporu nakonec couvl, byl i postoj Rakousko-Uherska, jež se bálo dalšího zvýšení napětí v regionu.⁴⁰

Sotva se vyřešilo napětí mezi Německem a Ruskem ohledně situace v Turecku, začala další krize na Balkáně mezi Srbskem a Rakousko-Uherskem. Srbsko usilovalo o spojení s Černou Horou, čímž by získalo přístup k moři. Toto sloučení by ovšem Rakousko dostalo na Balkáně do izolace, což nechtělo dopustit. Srbsko se opíralo o podporu Ruska, kde prohra s Japonskem z roku 1905 byla již z velké části zapomenuta. Rusko postupně získalo zpět ztracené sebevědomí a zároveň nalézalo ve svých krocích podporu ve Francii. Naproti tomu Rakousko-Uhersko muselo řešit kolísající podporu od Německa.

³⁹ PROKŠ, Petr, *Habsburkové & velká válka 1914–1918*, Praha 2011, s. 26

⁴⁰ SKŘIVAN, s. 230-231

Rakouská diplomacie začínala mít pocit, že její hlavní spojenec nemá pro problémy říše pochopení. Mezi Rakouskem a Německem v těchto dnech panoval nesoulad. Mezinárodní postavení Rakouska-Uherska se tedy stávalo zoufalým.⁴¹

Rakousko začalo jednat s Německem o jeho podpoře v rakouských krocích na Balkáně. Jednalo se ale také o změně postoje k Rumunsku, protože Rumunsko postupně přecházelo do tábora dohodových mocností. Na jaře roku 1914 se stalo několik událostí, které to potvrdily. První událostí byla oficiální návštěva cara Mikuláše II v rumunském městě Konstanta. Návštěva probíhala v srdečném duchu a někteří členové carova doprovodu dokonce ujišťovali rumunské představitele o možnosti ruské pomoci při získání Sedmihradska.⁴² Ještě větší znepokojení ve Vídni vyvolala soukromá návštěva sedmihradského území rumunského ministerského předsedy Bratiana a ruského ministra zahraničí Sazonova.⁴³ Proto velení císařské armády muselo reagovat na tento vývoj a posílit hranice s Rumunskem. Německo nadále trvalo na pokračování jednání mezi Rakousko-Uherskem a Rumunskem o možném návratu Rumunska pod křídla centrálních mocností. Tato jednání nakonec nikam nevedla a Rumunsko po dokončení vyzbrojení své armády vstoupilo v roce 1916 do války na straně Dohody. Do těchto jednání zasáhla událost, která následně zažehla pomyslnou jiskru, jež vyvolala celosvětový konflikt.

Dne 28. Června 1914 došlo v Sarajevu k atentátu na dědice trůnu Rakousko-Uherska Františka Ferdinanda. Po této události dostal běh věcí rychlý spád. Rakouské vojenské velení volalo po rychlém vojenském zásahu, proti Srbsku, ale objevily se i hlasy, které ráznou vojenskou odpověď odmítaly. Tento okruh prezentoval hlavně ministerský předseda

⁴¹ Tamtéž s. 232-239

⁴² Sedmihradsko je území ležící v dnešním Rumunsku, které bylo součástí habsburské monarchie od roku 1699. Po Rakousko-uherském vyrovnání se Sedmihradsko přímo začlenilo do Uherska a započala zde důsledná maďarizace obyvatelstva. Po skončení První světové války Sedmihradsko získává Rumunsko, ale na jeho území zůstala početná maďarská menšina

⁴³ SKŘIVAN, s. 228–229.

hrabě Tizsa. Rakousko-Uhersko si potřebovalo zajistit podporu Německa, proto 4. července byl vyslán do Berlína císařský zmocněnec hrabě Hoyos. Po rozpačitém a váhavém začátku rozhovorů Německo nakonec požadované záruky Rakousku-Uhersku poskytlo. Dokonce začalo naléhat na co nejrychlejší vojenské vystoupení vůči Srbsku, protože nabylo dojmu, že případná vojenská akce bude mít lokální ráz na Balkánském poloostrově. K tomuto postoji Německo vedlo ujišťování Ruska, že jeho vojenské přípravy nejsou namířeny proti Berlínu a zároveň věřilo, že Británie nepůjde do války kvůli Srbsku.⁴⁴ Rakousko tedy nakonec zaslalo 23. července Srbsku ultimátum, na které mělo Srbsko odpovědět do 48 hodin. Ultimátum bylo pro Srbsko velmi tvrdé, přesto souhlasilo s většinou podmínek až na jedinou, jež by znamenala porušení srbské suverenity. Po této odpovědi Rakousko přerušilo se Srbskem diplomatické styky a následně mu 28. 7. 1914 vyhlásilo válku.⁴⁵

Na stranu Srbska se postavilo Rusko, které vyhlásilo částečnou mobilisaci. Zároveň ruští vojenští představitelé byli znechuceni vstřícnými kroky ministra zahraničí vůči Německu, neboť požadovali všeobecnou mobilizaci, a tím i válku proti této zemi. Věřili, že pouze rychle provedená mobilizace umožní Rusku využít jeho obrovský lidský potenciál. Jeden z nejvyšších vojenských představitelů řekl ministru zahraničí Sazanovovi: „*Válka se stala nevyhnutelnou. Hrozí nám, že jí prohrájeme dříve, než budeme mít čas vytasit meč.*“⁴⁶ Car se nakonec mínění generálů podvolil a nařídil všeobecnou mobilizaci ruské branné moci. Rusko svoji mobilizaci neodvolalo ani po několika německých požadavcích. Proto nakonec Německo vyhlásilo válku Rusku. Následovalo německé vyhlášení války Francii a v souladu se Schlieffenovým plánem vpadla německá vojska do Belgie. Porušení belgické suverenity nenechalo nečinnou Velkou Británii, která 4. srpna 1914 vyhlásila Německu válku.

⁴⁴ KISSINGER, Henry, *Umění diplomacie*, Praha 1999, s. 226

⁴⁵ SKŘIVAN, s. 244–245.

⁴⁶ KISSINGER, s. 226

Víra německých představitelů v lokální konflikt se ukázala jako mylná a konflikt nakonec přerostl v celosvětový.⁴⁷

3.2 Situace v Českých zemích

Mezinárodní politická situace již několik let směřovala k válečnému střetnutí, kdy na jedné straně budou stát tzv. Ústřední mocnosti (Německo, Rakousko-Uhersko aj.) a na druhé straně dohodové státy (Francie, Rusko, Velká Británie aj.). Pro české obyvatelstvo bylo těžké si představit, že v budoucí válce se postaví proti slovanským „bratřím“. Panslavistické tendence měli v české společnosti hluboké kořeny a někteří politici se proto již před válkou postavili proti rakouské monarchii. Například Václav Klobučník, předseda české národně sociální strany, udržoval styky s ruskou vládou a v lednu roku 1914 dokonce navštívil Petrohrad. Nejdále zašel Karel Kramář, který 16. června 1914 předal ruskému ministrovi zahraničí Sazonovovi plán tzv. slovanské říše, jež by zahrnovala i České království. Hlavou tohoto útvaru by byl přirozeně car. Masaryk úplně nesdílel proruské sympatie, ale i on se postupně dostal do opozici proti monarchii. Již v roce 1909 vystoupil ve prospěch obviněných jihoslovanských politiků v tzv. záhřebském procesu. V roce 1912 se pokusil spolu s Karlem Kramářem i o zprostředkování rozhovorů mezi Vídní a Bělehradem.⁴⁸ Masaryk v tomto směru nezhádal ani v měsících před vypuknutím války, kdy se pokoušel usmířit Srby a Bulhary, aby v případném konfliktu nestáli proti sobě. Tato snaha skončila neúspěchem a Bulharsko přispělo ke konečné porážce Srbska⁴⁹. Většina českých politiků si ovšem stále zachovávala loajalitu k habsburské monarchii, která ovšem nebyla už tak silná jako v minulosti⁵⁰

⁴⁷ Tamtéž, s. 226-227

⁴⁸ ŠEDIVÝ, s. 27–28.

⁴⁹ MASARYK, *Světová revoluce. Za války a ve válce 1914–1918*, s. 13–14.

⁵⁰ ŠEDIVÝ, s. 28.

Vnitřní politická situace byla v „předvečer“ války poznamenána tzv. Švihovou aférou, v které se nakonec prokázalo, že národně sociální poslanec JUDr. Karel Šviha byl informátorem pražské policie a své služby poskytoval přímo Františku Ferdinandovi.⁵¹ Švihova aféra posloužila k vnitřnímu stranickému boji. Sociální demokraté vydali pohotově brožuru, ve které popisují Šviha jako národního zrádce a ukazují v ní jeho stranickou příslušnost k Národně Sociální straně. Po této aféře mohla vyvstat otázka, zda byl Šviha pouhým osamělým hráčem, nebo jestli se do aféry zapojil širší okruh politické reprezentace. Proto se některým českým politikům mohlo ulevit po Sarajevském atentátu, v němž byl František Ferdinand smrtelně raněn.⁵²

V době po atentátu trávil Masaryk léto v Sasku, kde mimo jiné pozoroval mobilizaci německých vojsk. Po příjezdu do Prahy mohl porovnat náladu, jaká panovala při vyhlášení války v Německu a jaká byla v Čechách. V Praze panovala atmosféra strachu a mnozí čeští vojáci se netajili svým protirakouským myšlením. Ovšem mobilizace vojsk probíhala bez větších problémů. Dne 25. července 1914 byl vydán soubor císařských a vládních nařízení, díky kterým země postupně přecházela na válečný stav. Pomocí těchto nařízení byla omezena některá občanská práva a v přifrontových oblastech přešlo vedení z civilní správy na správu vojenskou. Přejít na válečný stav se týkal i průmyslu a všech dostupných zdrojů nutných k vedení války. Česká společnost byla tedy do válečného stavu vržena jako celek, kdy válka poznamenala životy všech jeho obyvatel.⁵³

3.3 Situace na bojištích v prvních měsících války

Válka byla zahájena dvěma velkými útoky. Směrem na západ útočila německá vojska proti Francii a neutrální Belgii. Na východě se dala do pohybu armáda ruská, která chtěla prorazit Rakousko-Uherské a

⁵¹ NEDOROST, Libor, *Češi v 1. válce. Mým národům*, Praha 2006, s. 39.

⁵² ŠEDIVÝ, s. 23.

⁵³ Tamtéž, s. 31.

německé pozice. Rakousko-Uherská vojska chtěla získat rychlé vítězství v Srbsku, ale útočné operace zahájila i proti Rusku. Již tyto první operace ukázaly strašný obraz války vedené moderními zbraněmi a velkými masami vojáků. Hrozivost této „nové“ války, která byla naznačena před několika desetiletími v USA, nyní pohltila většinu kontinentu a následně i světa. „Staré“ časy a pořádky zmizely v ohni boje.

Nejprve se zastavím u vstupní ofenzivy císařské armády Viléma II. V roce 1892 vypracoval Alfred von Schlieffen svůj známý vojenský plán, který vešel ve známost pod jeho jménem. Tento plán odmítal minulé strategické postupy z doby Bismarckovy, který se chtěl vyvarovat války na dvou frontách. Naopak Schlieffenův plán s touto válkou počítal. Německé síly měly rychlým útokem přes neutrální Belgii obejít francouzská hraniční opevnění a vpadnout do týlu francouzské armády. Po předpokládané rychlé porážce francouzských ozbrojených sil se měla většina německých vojsk přesunout na východní frontu, kde by podpořila síly stojící v defenzivě proti Rusku. Po tomto přesunu měla armáda okamžitě započít útočné operace proti ruským silám. Schlieffen počítal s pomalým postupem ruské mobilizace, která měla trvat odhadem cca. šest týdnů. Při konstruování tohoto plánu se zapomnělo na možnost vstupu Velké Británie do války při porušení neutrality Belgie, což se nakonec v srpnu roku 1914 potvrdilo⁵⁴

V roce 1914 velel německému generálnímu štábu Helmuth von Moltke mladší, jehož strýc byl hrdinou válek za sjednocení Německa. Von Moltke trochu pozměnil Schlieffenův plán, kdy ubral vojenské síly prvému křídlu armád, které mělo vést obchvat francouzských sil přes Belgii. Touto částí vojska posílil německý střed před případným francouzským útokem.⁵⁵ Válka na západě začala již 2. srpna 1914, kdy Německo anektovalo Lucembursko. Dne 3. srpna vyhlásilo Německo válku Francii a hned za několik hodin započala císařská armáda uskutečňovat své

⁵⁴ KISSINGER, s. 215.

⁵⁵ ŠEDIVÝ, s. 71.

ofenzivní plány vpádem do Belgie. Porušením neutrality Belgie následně vyhlásila válku Německu Velká Británie.⁵⁶

Belgická obrana se soustředila kolem města Lutych, kde chtěla zabránit německým vojskům v průchodu do země. Jeho obrana byla proražena 5. srpna a Němci pronikli do nitra Belgie. Posádka Lutychu kladla tuhý odpor, ale i ona byla pomocí těžkého dělostřelectva zdolána. Belgická armáda se stáhla do předem připravených pozic u města Antverpy. Francouzi na německý útok odpověděli protiútokem v Lotrinsku, jenž byl ovšem Němci zastaven.⁵⁷ Německé síly postupovaly stále dál směrem k Paříži, nakonec se ale jejich postup zastavil na řece Marně. V tomto střetu využila vojska Dohody několika kilometrové mezery mezi německými armádami, kterou úspěšně vedla protiútok, a donutila císařská vojska k částečnému ústupu. Tato bitva znamenala první velké vítězství dohodových vojsk na západní frontě. Postupem času se válečná iniciativa obou protivníků přesunula do Flander, kde následně nastala patová situace.⁵⁸

Na východní frontě ruské armády útočily na východní Prusko i na rakouskou Halič⁵⁹. Z Haliče naopak plánovali výpad Rakušané. Ovšem nejasný byl konečný počet sil, kterými bude útok veden. V Rakousku probíhal spor o poměr sil, které mají být nasazeny na srbské a východní frontě. Nakonec byl tento spor ukončen podle představ náčelníka štábu Conrada von Hötendorfa a posílena byla fronta východní.⁶⁰ Ovšem díky těmto sporům nemohla být účinně využita 2. armáda, jež se nejprve přesunula na srbskou frontu, aby následně hned obdržela rozkaz

⁵⁶ KISSINGER, s. 227.

⁵⁷ LIDELL HART, Basil Henry, *Historie první světové války*, Brno 2001, s. 62–63.

⁵⁸ Tamtéž, s. 66 – 72.

⁵⁹ Halič je území ležící v dnešním Polsku a na Ukrajině. K Rakousku byla část tohoto území připojena v roce 1772 po tzv. prvním dělení Polska. V následujících letech připadlo habsburské monarchii další území v tomto regionu. Před První světovou válkou rakouská Halič zaujímala Severní podhůří Karpat od řeky horní Visla na západě, až po řeku Prut na východě. Řeka San dělila Halič na západní část se srpávním střediskem v Krakově (zde převládalo polské obyvatelstvo) a na východní část, kde srpávním městem byl Lvov (zde převládalo ukrajinské obyvatelstvo).

⁶⁰ SIIBERSTEIN, Gerrard, E., *The Hight Command and Diplomacy in Austria-Hungary 1914–1916*. In: *The Journal of Modern History* 42, 1970, 4, s. 588.

k nástupu do nových pozic na bojišti východním. I díky těmto zmatkům byla rakouská vojska oproti protivníkovi v početní nevýhodě. Přesto její útočné operace začaly vcelku úspěšně a ruské síly musely ustupovat. Hlavním cílem tohoto útoku bylo vázání ruských sil do té doby, než dorazí německé posily po vítězství na západě.⁶¹

Útočné operace rakousko-uherské armády byly nakonec zastaveny a ruská vojska přešla do protiútoků, který prolomil frontu rakousko-uherských sil. Rusové dobili Lvov a donutili rakouskou armádu stáhnout se až ke Krakovu. Ve východním Prusku postupovaly dvě armády, kterým veleli generálové Rennenkampf a Samsonov. Tyto síly prolomily německou obranu, což donutilo německé velitelství k přísunu posil ze západní fronty, jenž následně chyběly v bitvě na řece Marně. Nově dosazení velitelé Hindenburg a Ludendorff v bitvě u Tanenbergu zastavili postup obou ruských armád a následně je drtivě porazili. Po vítězství u Tanenbergu se německé armády přesunuly na jih do Haliče, kde podpořili síly rakousko-uherské. Ruská vojska se nakonec musela stáhnout na linii řek Bzura-Ravka. Díky této prohře a také s rostoucím nedostatkem munice byl nucen velitel ruských sil kníže Nikolaj přerušit boje, které probíhaly u Krakova. Ruské armády se tedy i zde stáhly na připravené zákopové linie u řek Nida a Dunajec. Po tomto ústupu přešla i východní fronta do patové situace v té době již panující na bojišti západním.⁶²

Na srbské frontě plánoval místní velitel rakouských sil polní zbrojmistr generál O. Potiorek útok proti srbským silám. Tento útok chtěl zahájit co nejdříve, aby ještě mohl využít vázání vojsk nepřítele na 2. armádu, která se teprve 18. srpna měla začít přesouvat na východní frontu do Haliče. Rozhodující úder měla vést 5. a 6. armáda. Problém byl v nedostatečné připravenosti 6. armády, jež se také musela ještě

⁶¹ ŠEDIVÝ, s. 72–77.

⁶² LIDELL HART, s. 77–79.

soustředit na černoorské síly kryjící levý bok srbských bojových formací.⁶³

Díky těmto problémům musela úvodní útok zahájit pouze 5. armáda s tím, že ofenziva sousedních vojsk začne až o několik dní později. První rakouský útok byl záhy odražen a stál armádu několik tisíc mrtvých. Potiorek během podzimu roku 1914 naplánoval ještě dvě ofenzivy a 2. prosince nakonec padl Bělehrad. Ani toto vítězství Srby nezlomilo, protože hned v následujících dnech zahájilo protiútok, který vrhl císařské ozbrojené síly zpět na hranice, odkud celou srbskou kampaň v létě zahájili. Neúspěch těchto několika útoků zaplatila rakouská armáda i obrovskými ztrátami na životech. Počítá se, že mrtvých, zraněných a nezvěstných bylo přes 200 000.⁶⁴

3.4 Česká společnost v prvních měsících války

Česká politická scéna byla v tomto roce spíše neutrální a ani po vyhlášení války se tento stav příliš nezměnil. O náladách českého obyvatelstva a jeho politickém smýšlení napsal místodržitel hrabě Thun 24. září 1914 ministerskému předsedovi hraběti Stürghovi souhrnnou zprávu, v které doslova píše: *„Mobilizace proběhla v celé zemi způsobem hodným uznání, což mne nepřekvapilo, nálada veškerého obyvatelstva byla bezvadná, a jenom v jednotlivých případech došlo k antipatriotickým projevům, které byly potrestány. Odcházející vojáci nadšeně uposlechli výzvy a věřím domněnce – velké seznamy ztrát českých to dosvědčují –, že také svojí vojenskou povinnost před nepřítelem naprosto splní.“*⁶⁵ První větší zlom přišel až při úspěších ruských vojsk na východní frontě, kdy prorazili rakouské linie a dostali se do blízkosti Karpat. Po tomto ruském úspěchu začaly v zemi růst proruské sympatie, proti nimž však rakouská správa tvrdě zasáhla.⁶⁶ Situace se začala měnit již při formulování zprávy

⁶³ ŠEDIVÝ, s. 85–86.

⁶⁴ ŠEDIVÝ, s. 89–92.

⁶⁵ Tamtéž, s. 54.

⁶⁶ KŘEN, s. 357

knížete Thuna, jejíž první část je použita výše, proto zprávy v druhé části dokumentu nebyly již tak příznivé. Místodržitel doslova píše: *„Předevčírem a včera odcházely na bojiště vojenské oddíly, jejichž odjezd nebyl bezvadný“*.⁶⁷

O Masarykově postoji k těmto sympatiím a Rusku obecně budu psát v této práci níže. Masaryk začal komunikovat s politickými představiteli napříč stranickým spektrem. Politické neshody sice stále pokračovaly, ale hodně poslanců by zastávalo protirakouské smýšlení i přes případnou loajalitu jejich vůdců.⁶⁸ Masaryk byl rozhodnut odejít do opozice vůči Rakousku-Uhersku. Z důvodu možného sledování policií postupoval a jednal samostatně. Masaryk se nejprve snažil získat peníze od zahraničních dárců pro oběti budoucích perzekucí rakouských úřadů. K tomuto účelu byl Masarykovi nápomocen pan Voska, který byl občanem Spojených Států a mohl tedy volně cestovat po Evropě. Brzy s jeho pomocí začal rozesílat do zemí Dohody i politická stanoviska. Pan Voska v Londýně odevzdal W. Stedovi informace o stavu financí Rakouska-Uherska, dále také o rozšiřujících perzekucích a zatčení některých jihoslovanských vůdců. V neposlední řadě předal na ruské velvyslanectví pokyny o přijímání českých vojenských přeběhlíků.⁶⁹

Po tomto prvním kontaktu bylo navázáno stálé kurýrní spojení se zeměmi Dohody. Díky tomuto spojení se Masaryk dozvěděl dohodové plány a podle nich se zařídil. Plány předpokládaly, že Čechy Moravu a Slezsko dobijí Ruská vojska a tím odříznou Rakousko-Uhersko od Německa. Následně mělo být s Rakouskem vyjednáno příměří, které by znamenalo úplnou izolaci Německa. Masarykovi se tento plán nelíbil, neboť by to v konečném důsledku znamenalo posílení Rakouska, o které

⁶⁷ ŠEDIVÝ, s. 54

⁶⁸ MASARYK, *Světová Revoluce. Za války a ve válce 1914–1918*, s. 14–15.

⁶⁹ Tamtéž, s. 16

přirozeně nestál. Na uskutečnění tohoto plánu se pracovalo až do jara 1918, kdy tuto možnost ukončila Sixtova aféra.⁷⁰

Na podzim Masaryk uskutečnil dvě cesty do Holandska, kde se hlavně při druhé návštěvě setkal se svými zahraničními přáteli (např. Seton-Watson). S jejich pomocí vypracoval memorandum, které bylo později předáno v Londýně Setonem-Watsonem spojencům. Ruské straně ho přímo předal profesor Vinogradov při své návštěvě Petrohradu.⁷¹ V memorandu Masaryk zdůrazňuje nutnost vojenské porážky Německa a Rakousko-Uherska, bez které nemůže případný nezávislý stát na českém území vzniknout. V tomto prvním memorandu se přikláněl k monarchistickému státnímu zřízení na úkor Republiky. Budoucí panovník měl být dosazen z některého ze západních panovnických rodů.⁷²

Do opozice proti Rakousku-Uhersku nevstoupil pouze Masaryk a jeho skupina spolupracovníků. Proto v této části práce stručně zmíním i některé další politické skupiny, které proti Rakousku vystoupily a jejíž někteří představitelé se stali významnými osobnostmi budoucí Československé republiky.

Jedno z hnutí odporu se vytvořilo v mladočeské straně okolo Karla Kramáře, Aloise Rašína a Františka Síse. Skupina navázala styk s dalšími mladočeskými poslanci a následně se jí podařilo navázat spojení s ruskou vládou přes žurnalistu Svatkovského. Přes něho jim posílali zprávy o politické situaci v Čechách a o plánech některých předních politiků. Díky silnému zastoupení mladočeských sympatizantů v úřednických kruzích se jim podařilo získávat informace i o dění ve Vídni.⁷³ Další skupinu odporu tvořilo politické vedení státoprávně pokrokové strany. K hlavním představitelům patřili Antonín Hajn, Lev

⁷⁰ Tamtéž, s. 17

⁷¹ MASARYK, *Světová revoluce. Za války a ve válce 1914–1918*, s. 18

⁷² ČAPKA, František, *Zrod ČSR v datech a událostech*, Brno 1998, s. 40

⁷³ ŠEDIVÝ, s. 56–57.

Borský a Viktor Dyk. Ti se nakonec usnesli o nutnosti poslat za hranice svého důvěrníka, který by informoval dohodové mocnosti o hnutí odporu v českých zemích. Volba padla na Lva Sichravu, jenž bez potíží 21. září (jako záminka mu posloužila studijní cesta) odcestoval do Švýcarska. Hned po příjezdu začal pracovat a stal se tak vlastně prvním českým politickým emigrantem.⁷⁴

Během podzimu roku 1914 se situace v Českých zemích začala horšit. Rakouské úřady stupňovaly perzekuce pro Vídeň nebezpečných kruhů. Jako jeden z prvních spolků, kterého perzekuce zasáhla, byl Sokol. Mnoho jeho představitelů skončilo v rukou policie. K zatýkání docházelo také v armádě, kde se u některých jednotek projevovalo protirakouské smýšlení. Všechny tyto akce Masaryka utvrzovaly v tom, že odpor bude nutný vést za hranicemi. O svých plánech již mluvil s některými politickými kolegy. Chtěl totiž uskutečnit radu Setona-Watsona, aby v zahraničí mohl ukázat, že není ve své pozici osamocen, ale že má podporu napříč českým politickým spektrem.⁷⁵

V prvních měsících války se velká naděje vkládala do mohutného ruského útoku. V zemi panovaly velké proruské sympatie, které ještě zesílily při prvotních ruských úspěších a frontě. Ruští představitelé veřejně projevovali podporu slovanským národům (Srbové, Poláci Češi aj) a to jenom posilovalo všude přítomný kladný vztah hraničící až s nepokrytým rusofilstvím. Masaryk tento názor nesdílel, ale naopak chtěl se vydat cestou Havlíčka Borovského, jenž podle něj jako první ukázal pravou ruskou tvář. Pochyboval také o možnostech ruské armády a jejího snadného vítězství na východě. Tyto pochybnosti měl i na základě ruské prohry ve válce s Japonskem roku 1905. Masaryk podle svých slov ale nebyl ruským nepřítelem, ale pouze se snažil vidět jeho možnosti a cíle realisticky.⁷⁶

⁷⁴ Tamtéž, s. 57.

⁷⁵ MASARYK *Světová revoluce. Za války a ve válce 1914–1918*, s. 19

⁷⁶ Tamtéž s. 23-26

3.5 Příprava na emigraci

Po ztroskotání ruské ofenzivy byla nálada v Praze stísněná. Rakouská propaganda oslavovala plynulou mobilizaci a zapojení se všech národů monarchie do války. Rakousko toho obratně využívalo, aby se takto prezentovalo v očích Dohody. Masaryk musel tedy udělat radikální krok v protirakouském odboji. Tímto krokem se stala emigrace. Masaryk dostával od krajanů zprávy o podpoře ze zahraničí, ať již z Ruska USA nebo Francie. Ve Francii první krajané vstoupili i do cizinecké legie. Masaryk potřeboval dokázat, že v Česku žije značný počet lidí, kteří by se aktivně zapojili do odporu proti Rakousku-Uhersku.⁷⁷ Ještě před emigrací navštívil několik oficiálních představitelů monarchie, ať to byl místodržící pro Čechy hrabě Thun nebo poslanec Körber. Po rozmluvě s nimi se pouze utvrdil ve své obavě, že po případném vítězství Ústředních mocností žádná reforma, která by více zrovnoprávnila česká a moravské obyvatelstvo, nebude. Hrozilo naopak, že se budou stupňovat perzekuce, které již české představitele postihly. Ve velkém nebezpečí se ocitl například K. Kramář za své panslavistické postoje. Netrvalo dlouho a skočil mezi zatčenými.⁷⁸

Než nastal příhodný čas pro emigraci, musel ještě Masaryk naplánovat spojení mezi ním a skupinou stoupenců doma. Ústřední osobou se pro Masaryka stal Edvard Beneš. Beneš poskytl nejen finanční hotovost, ale zároveň převzal vedení organizace v Čechách. Program skupiny byl představen na schůzce v bytě advokáta Boučka, který byl blízkým politickým spolupracovníkem Masaryka. Zde bylo také dohodnuto, že hlavním koordinátorem práce skupiny a osobou obstarávající spojení s Masarykem, bude Beneš.⁷⁹ Tato skupina vešla do podvědomí pod názvem Mafie.

⁷⁷ MASARYK, *Světová revoluce. Za války a ve válce 1914–1918*, s. 29

⁷⁸ Tamtéž s. 29-31

⁷⁹ OPAT, s. 262.

Dne 17. prosince 1914 odjel Masaryk do Říma. Z této cesty se ještě chtěl vrátit, ale z Čech dostal depeši, aby již s návratem nepočítal, protože hrozí jeho zatčení. Proto začal vytvářet zahraniční odbojovou centrálu v zahraničí, zatímco Beneš a Šámal utvářeli tajnou organizaci doma. Šámal se stal také Masarykovým nástupcem ve vedení realistické strany. Spolu se Šámalem a Benešem do nejužšího vedení „Mafie“, tzv. pětky, patřil ještě Kramář, Scheiner a Rašín. Toto spojení demonstrovalo spolupráci mezi realisty a představiteli „radikálních“ mladočechů, což v minulých měsících bylo nemyslitelné. Důležitou osobou organizace byl také Antonín Hajn, který navázal kontakt s protirakousky smýšlející částí sociálních demokratů např. Františkem Soukupem. Poslední osobou, kterou bych chtěl zmínit je Antonín Švehla. Švehla sice přímo k Mafii nepatřil, ale o zahraniční akci byl průběžně informován.⁸⁰

Rok 1914 znamenal zlom nejenom pro českou, ale i pro celosvětovou společnost. Evropa do tohoto osudového roku vstupovala s mnoha spory, které hrozily, že přerostou ve válečný konflikt. Mnohé krize byly na poslední chvíli zažehnány, aby mohly na jejich místě propuknout nové. Nakonec pomyslnou jiskrou, která zažehla celosvětové střetnutí, se stal sarajevský atentát na následníka rakousko-uherského trůnu Františka Ferdinanda. Do války vstupovala česká společnost bez většího nadšení, ale spořádaně. Většina politických představitelů zachovala neutralitu a loajalitu monarchii.

Přesto již na počátku války se našly skupiny, které aktivně vystoupily proti Rakousku-Uhersku. Následně přibyla i naděje v podobě velkého útoku ruské armády, jež u některých obyvatel povzbudila panslavistické tendence. Útok byl sice nakonec zastaven, ale rostoucí nespokojenost a protimonarchistické projevy v Čechách pobuřovaly vedoucí představitele císařské armády. České země zachvátily perzekuce. Zároveň s tím rostl i strach z budoucího uspořádání země,

⁸⁰ ŠEDIVÝ, s. 177–178.

neboť v případě vítězné války hrozila postupná germanizace českých zemí. Proto se nakonec Masaryk rozhodl k emigraci a založení aktivního odporu v zahraničí. Když v prosinci roku 1914 odjížděl z Rakouska-Uherska, tak netušil, že se již do této monarchie nevrátí. Do Prahy znovu přijel za 4 roky, ale již jako vedoucí představitel nově vyhlášené Československé republiky. V těchto letech ovšem stálo před ním velké množství práce a vyjednávání, aby idea samostatného státu mohla být naplněna.

4 PRVNÍ LÉTA ODBOJE 1915–1916

Kapitola se věnuje prvním rokům zahraničního odboje. Je zde popsáno formování československé zahraniční akce vedené T. G. Masarykem. Kapitola analyzuje Masarykovu činnost v těchto letech, a zároveň se věnuje dalším vedoucím představitelům odboje. Jsou zde krátce nastíněny nejdůležitější válečné události, jakož i situace v Českých zemích.

4.1 Vojenské operace 1915–1916.

V těchto letech se do války zapojilo několik nových zemí. Na stranu Dohody se přidala Itálie, Rumunsko a v roce 1917 i USA. Trojspolkové mocnosti získaly podporu Bulharska. Západní fronta byla stále v zajetí zákopového patu, jenž byl ovšem vykoupen několika krvavými bitvami, při kterých padly statisíce vojáků. Boje na východě se nesly ve znamení velkých ruských útoků a protiúderů z řad centrálních mocností. Ruská armáda se postupně vyčerpávala a začala ztrácet velké části území ve prospěch Německa a Rakousko-Uherska. Vysoké ztráty a velké materiální nedostatky, ať již na frontě nebo přímo v Rusku, přivedly zemi k revoluci a k pádu carského režimu. Úspěšně nakonec skončilo pro Centrální mocnosti srbské tažení, nebo rychlé vyřazení Rumunska z války. Velkým problémem pro Rakousko-Uhersko byl vstup Itálie do války na straně Dohody, protože muselo přeorganizovat své armády, aby zaujalo účinnou obranu na tomto bojišti. Nejdůležitější vojenské operace v těchto letech přiblížím na následujících stránkách.

Dne 22. dubna 1915 podnikla německá vojska útok v belgických Flandrech, který vešel ve známost jako druhá bitva u Yper. Němci v tomto střetu poprvé použili bojový plyn, jenž měl drtivý účinek na jednotky dohodových mocností. Dohodová vojska tato nová ničivá zbraň dokonale zaskočila a část fronty se začala hroutit. Německé jednotky pronikaly do uvolněných mezer mezi dohodovými vojsky, kterým hrozilo úplné zhroucení pozic. Německé velení ovšem takový úspěch nečekalo,

protože nemělo dostatek záloh nutných k rychlému dokončení operace. Proto nakonec útok ztroskotal na úporné obraně, kterou dohodové síly stihly zorganizovat, ale samozřejmě za cenu desetitisíců padlých, zraněných a nezvěstných. Další tisíce jich padly při následných protiútocích, které měly získat zpět Němci dobyté území.⁸¹

Další důležitou bitvou odehrávající se na západní frontě byla německá snaha o dobití Verdunu. Bitva o Verdun je někdy označována termínem „mlýnek na maso“, protože ve víru střetu byly nasazovány stále nové posily na obou stranách a konec bitvy znamenal obrovské ztráty na obou stranách.⁸² Německý útok začal 21. února 1916 a bitva s přestávkami probíhala celých 10 měsíců. Pro Francouze obrana Verdunu znamenala otázku cti, proto by případná ztráta pro ně tak dějinně významného místa měla značný morální dopad. Zpočátku německá vojska pomalu postupovala a ohrožovala tak francouzské obranné pozice. Francouzské velení tedy stále posílalo na tento úsek zálohy, které přicházely do pole v souladu s německým plánem, jenž měl postupně vyčerpat lidské rezervy francouzské armády. Velení nad obranou Verdunu převzal Philippe Pétain, jenž se následně stal národním hrdinou. Německý plán byl zpočátku úspěšný i přes mizivé územní zisky, protože armáda země galského kohouta ztrácela lidské zdroje. Proto musela přijít na pomoc ruská vojska, která zahájila velkou ofenzivu na východě. Tento útok odčerpал některé německé síly působící na západní frontě a chybějící francouzské divize nahradili Britové svými dobrovolnickými sbory.⁸³ Obráncům Verdunu ulehčil i velký útok započatý na řece Sommě, protože od té doby byl německým útočníkům postupně snižován přísun posil a materiálu. Rozkaz k zastavení útoku přišel v prosinci roku 1916, aniž by došlo k významnému územnímu zisku.⁸⁴

⁸¹ LIDDEL HART, s. 193–201.

⁸² Ztráty na každé bojující straně přesáhly 700 000 vojáků

⁸³ LIDDEL HART, s. 213–216.

⁸⁴ Tamtéž, s. 234.

Dlouho připravovaným útokem spojenců byla bitva na řece Sommě. Přípravy na ní začaly ve městě Chantilly dne 5. prosince 1915, kde byla pořádána konference zemí Dohody. Útok měl probíhat na široké frontě spojenými britsko-francouzskými silami. Zahájení ofenzivy bylo několikrát odloženo až do 1. července 1916. Z důvodu velkého vytížení francouzské armády v bojích u Verdunu, došlo k přeskupení poměru vojsk. Hlavní útočnou silou se tak stala britská armáda složená z dobrovolníků, kteří vyslyšeli výzvu ke vstupu do ozbrojených sil. Britský plán prolomení fronty a vniknutí do týlu německých armád se nezdařil a územní zisky byly počítány na kilometry. Největší úspěch tohoto střetu tak spočíval v tom, že Němci povolili tlak svírající Francouze u Verdunu, protože museli napnout všechny síly k zastavení sommské ofenzivy.⁸⁵ Útok na řece Sommě tedy opět nezvrátil patovou situaci, ale ztráty na životech byly obrovské. Jenom britská armáda udává, že počet jejich obětí činil cca. 420 000 vojáků⁸⁶

Na východní frontě došlo v roce 1915 k průlomu ruské fronty, kdy koordinované útoky rakousko-německých armád donutily ruské síly k ústupu až na linii Černovice-Dubno-Pinsk-Barenoviči. Rusko tak ztratilo prakticky celé Polsko a Rakousko-Uhersko získalo zpět své území ztracené roku 1914. První průlom se centrálním mocnostem podařil u Gorlice dne 2. května 1915. Dne 10. května nařídil velitel 3. ruské armády Radko Dimitriev generální ústup k řece San. Je však pronásledován spojenými silami centrálních mocností a v následujících útocích ztrácejí Rusové pevnost Přemyšl i hlavní město Haliče Lvov. Ofenziva pokračuje v létě a na podzim roku 1915 mající za cíl vpád do ruského Polska. Útok byl úspěšný, ale Rusům se včas podařilo vyvést jádro své armády z nebezpečí obklíčení. Ruské síly proto situaci nakonec stabilizovaly a fronta se zastavila na již uvedené linii mezi městy

⁸⁵ LIDDEL HART, s. 239–241.

⁸⁶ MORGAN, Keneth, O., *Dějiny Británie*, Praha 2008, s. 458

Černovice a Barenoviči.⁸⁷ V těchto bojích bojovalo a umíralo mnoho českých vojáků. Známy je případ 28. mladoboleslavského pluku, o němž budu šířeji psát v podkapitole věnující se událostem v českých zemích.

Rusko bylo ústupem v roce 1915 hodně zasaženo, ale jeho bojová síla ještě nebyla zlomena. Proto ruské velení mohlo naplánovat novou velkou ofenzivu, která vešla ve známost pod jménem generála Brusilova, jenž vedl jižní seskupení armád. Na ruský útok apelovali zbývající dohodoví spojenci, protože se ocitli pod vojenským tlakem jak na západní frontě, tak na frontě italské. Hlavní úder měl být veden na severním úseku ruských vojsk, proto sem proudilo nejvíce posil i materiálu. Ochota k útoku u velitelů severních armád nebyla velká, iniciativy se tedy nakonec chopil aktivní Brusilov a dne 4. června zaútočil.⁸⁸ Brusilovovy síly za krátkou dobu prorazily rakousko-uherskou frontu, protože využily moment překvapení. Brusilov rychle postupoval do nitra východní Haliče. Překotný ústup rakouských vojsk donutil rakouské i německé velení k urychlenému přísunu posil, které museli odvolat ze západní a italské fronty. Tento přesun znamenal snížení útočného potenciálu rakouských sil při útoku v Tridentsku. Němci se naopak museli vzdát možného protiútoků na řece Sommě.

Úspěch jižních armád však nebyl podpořen útokem na severu, proto se rakousko-německým silám podařilo ofenzivu zastavit a frontu stabilizovat. Rusko tak splnilo požadavky ostatních spojenců a jeho ofenziva ulehčila francouzsko-britským silám na západě i italským vojskům na jihu. To ovšem Rusy stálo obrovské ztráty, které se blížily k miliónu mužů, což podlomilo bojovou sílu vojsk. Důsledek morální však byl ještě větší a spolu s materiálním strádáním se stal hlavním důvodem revoluce, jež zemi zachvátí v roce 1917.⁸⁹ Rakouské ztráty též dosahovaly velkých čísel. Odhaduje se, že dosáhly skoro půl miliónu

⁸⁷ ŠEDIVÝ, s. 93–100.

⁸⁸ ŠEDIVÝ, s. 108–109.

⁸⁹ LIDDEL HART, s. 235–238.

mrtvých, raněných a zajatých vojáků. Takto velké ztráty už monarchie těžko mohla rovnocenně nahradit, proto se Rakousko-Uhersko dostalo do ještě většího vleku Německa.⁹⁰

Na podzim roku 1915 zahájila rakouská a německá vojska rozhodující útok proti Srbsku. Dne 6. října začala ofenziva a již za tři dny padlo hlavní město Srbska Bělehrad. Dne 14. října se na stranu Centrálních mocností přidalo Bulharsko. Vstupem Bulharska do války získali v této oblasti státy Trojspolku velkou početní převahu. Odhadem proti 250 000 Srbů stálo přibližně 500 000 německých, rakouských a bulharských vojáků. Této převaze nemohla srbská armáda dlouho čelit, proto začala pomalu ustupovat. K poslednímu odporu se postavila symbolicky na Kosově poli, kde již v roce 1389 utrpěla srbská vojska porážku od osmanské armády. Vojáci Centrálních mocností se snažili zbytky Srbů obklíčit, ale to se nepodařilo, protože jim chyběl dostatek sil k úplnému uzavření obkličovacího kruhu. Srbská armáda nakonec po strastiplném ústupu dosáhla pozic dohodových spojenců, ovšem za cenu tisícových ztrát. Po porážce Srbska Rakousko-Uhersko obsadilo i Černou Horu a severní část Albánie. Útok dále na jih ale nepokračoval, čímž Centrální mocnosti zanechaly tzv. Orientální armádu ve strategicky důležité oblasti v okolí města Soluň.⁹¹

23. května 1915 vstoupila na straně Dohody do války Itálie. Otevřela se tak nová fronta, na kterou Rakousko-Uhersko a Německo muselo poslat posily. Přesto se na počátku války ocitly v silné početní nevýhodě. Nebylo tedy překvapením, že iniciativa byla přenechána italské armádě, jež zahájila útok hlavně u řeky Soča, kde plánovala prorazit rakousko-uherskou frontu. Terén na italském bojišti byl ale pro obránce výhodný, neboť se jednalo hlavně o hornaté prostředí. Na řece Soče Italové podnikli několik mohutných ofenziv, které ale frontu nedokázaly prorazit. Situace přešla do patu podobně jako na frontě

⁹⁰ ŠEDIVÝ, s. 116.

⁹¹ ŠEDIVÝ, s. 103–104.

západní. Tuto situaci se snažili zvrátit i Rakušané vpádem do jižního Tyrolska. Útok i přes silný odpor italských jednotek měl blízko ke konečnému úspěchu, ale kritická situace na ruské frontě (za Brusilovovy ofenzivy) přinutila rakouské vedení odvolat dvě divize a posílit jimi východní armády. I proto nakonec Italové rakouský útok zastavili a fronta na tomto válčišti se na dlouhou dobu stabilizovala.⁹²

Další důležité operace bych chtěl zmínit krátce, protože se neodehrávaly v tak dlouhém časovém horizontu, nebo neměly přímý vliv na vojenské postavení Rakousko-Uherska.

V roce 1916 se na stranu dohodových spojenců postavilo Rumunsko. Rumunsko již od počátku První světové války zvyšovalo počet svých vojáků a sympatizovalo stále více s dohodovými mocnostmi. Nakonec dne 27. srpna 1916 i pod dojmem úspěšně se rozvíjející Brusilovovy ofenzivy vstoupilo Rumunsko do války. Jeho armáda zahájila postup směrem do Sedmihradska, které v době útoku bylo jen slabě bráněné. Přesto rakouští obránci náporu dlouho odolávali, protože rumunské velení postupovalo opatrně a prvotní početní výhodu se jim nepodařilo využít.⁹³ Rakouskému a německému velení se mezitím podařilo shromáždit síly nutné na protiútok, neboť ruská ofenziva na východní frontě začala slábnout. Za několik týdnů byla rumunská armáda vypuzena ze Sedmihradska. Na jihu začal také souběžný bulharský útok, jenž dosáhl částečných úspěchů. Rumuni společně s ruskými vojsky vyrazili k poslednímu útoku směrem na východní Sedmihradsko. Tento pokus ovšem selhal, neboť na jihu německá 9. armáda zahájila úspěšný útok na Bukurešť. Po pádu rumunského hlavního města se zhroutila celá obrana a zbytky rumunských vojsk přežívaly jen díky ruské podpoře.⁹⁴

Poslední operací, o které bych se chtěl zmínit, byl neúspěšný britský pokus dobytí tureckých úžin v Černém moři. Snaha o jejich získání

⁹² ŠEDIVÝ, s. 129–130.

⁹³ LIDDEL HART, s. 273–275.

⁹⁴ ŠEDIVÝ, s. 117–118.

začala nejprve námořním útokem, který ostřeloval turecké pevnosti na pobřeží. Plán byl následně rozšířen i o pozemní výsadek, jenž by následně ohrožoval i samotný Istanbul. Případný úspěch mohl vést až ke kapitulaci turecké armády.⁹⁵ Do této operace postupně zasáhlo 400 000 dohodových vojsk.⁹⁶ Vylodění vojsk začalo 25. dubna 1915. Bohužel tato operace nebyla prosta chybných kroků, které vedly k velkým ztrátám na životech, aniž by britské jednotky získaly větší území.⁹⁷ Plán byl po několika neúspěšných útocích zastaven a jednotky odvolány. Neúspěch dardanelské operace uškodil pověsti W. Churchilla, jenž se o její provedení nejméně zasazoval.⁹⁸

4.2 Situace v Českých zemích 1915–1916.

Jak jsem již psal v podkapitole věnující se situaci v českých zemích v roce 1914, většina politické reprezentace zaujala neutrální postoj vůči Rakousko-Uherské monarchii. Vídeň naléhala na jasné vyjádření loajality, ke kterému ale chyběla větší vůle. Přesto většina politiků zůstala v loajálním styku s úředním aparátem monarchie. Ukázkou tohoto dvojakého přístupu může být postava Karla Kramáře, který byl v kontaktu s pro Rakousko nepřátelskou velmocí, ale stále docházel k diskuzím s českým místodržitelem. Za přání premiéra Stürgha o vyslovení loajality se postavil vedoucí činitel moravské katolické strany Mořic Hruban. Podpořit návrh přijel do Prahy, kdy jednal s představiteli napříč politickým spektrem, ale jasného ujištění se mu nedostalo. Na počátku roku 1915 došlo k obnově neoficiálních schůzek představitelů různých politických stran, jejichž režisérem se stal Antonín Švehla.⁹⁹

Odbojové kruhy stojící proti monarchii pociťovaly ještě určité zklamání ze zastavení ruské ofenzivy, ale toto zklamání nebylo tak velké

⁹⁵ LIDDEL HART, s. 117

⁹⁶ BALLARD, Colin, R., *Kitchener*, London 1930, s. 228

⁹⁷ Vojska dohodových mocností utrpěla ztráty kolem 120 000 vojáků

⁹⁸ MORGAN, s. 459

⁹⁹ ŠEDIVÝ, s. 168–171.

ve skupině kolem T. G. Masaryka, neboť jak jsem již psal, Masaryk nesdílel politiku orientovanou pouze na Rusko. Masaryk základní program odboje nastínil před svým odjezdem. Jeho znění publikoval Eduard Beneš ve svém díle *Světová válka a naše revoluce*. Program mimo českých ukazuje i cíle dalších národností. Jako nejlepší formu budoucího uspořádání českého státu stále preferuje monarchistický způsob vládnutí, kdy by na český trůn měl být dosazen král z protestantského rodu (anglický případně dánský), jenž by velmi pomohl v budoucnosti při navazování korektních vztahů s Německem.¹⁰⁰ Zároveň Masaryk pověřil Beneše k navázání spolupráce se skupinou kolem A. Rašína a K. Kramáře, kdy měl pro Kramáře výzvu, aby se k němu přidal v odboji za hranicemi. Jedním z důvodů bylo i to, že Kramářovo jméno představitelé dohodových mocností znali. Přes Rašínovu podporu této výzvy Kramář neemigroval a čekal na možnou porážku Rakouska-Uherska na východě, která by znamenala pro něj kýžený příchod ruské armády do Čech. Spolupráce byla tedy navázána a Kramář s Rašínem patřili k úzké skupině vůdců Maffie.¹⁰¹

V prvních měsících po Masarykově odchodu se stále apelovalo na oficiální projev loajality české politické scény, ale i v důsledku vcelku nepříznivého vývoje na frontách zůstal tento apel nevyslyšen. Následovalo zajetí částí několika českých pluků, z nichž hlavně případu 28. pluku se dostalo široké negativní publicity ze strany armády vůči nespolehlivosti českých vojáků.¹⁰² Pranýřování pluku zasáhlo českou politickou reprezentaci. Ostře proti tomu se ohradil Kramář a chystal protestní kroky, které chtěl podniknout ve spolupráci s dalšími poslanci. Jeho plán byl ale oslaben přístupem pražské městské rady, která čin 28. pluku odsoudila. Rozdílný pohled na věc se ukázal i mezi Kramářem

¹⁰⁰ BENEŠ, Eduard, *Světová válka a naše revoluce II. Vzpomínky a úvahy z bojů za svobodu národa*, s. 3–5.

¹⁰¹ ŠETŘILOVÁ, Jana, *Alois Rašín. Dramatický život českého politika*, Praha 1997, s. 30.

¹⁰² V dubnu 1915 měla většina vojáků 28. pluku přejít do ruského zajetí. Toto tvrzení bylo podporováno jak vojenskými představiteli habsburské monarchie, tak i některými členy zahraničního odboje. Pluk byl nakonec vyškrtnut z Rakousko-Uherské armády a zbylí vojáci rozmístěni k jiným jednotkám. Nakonec se toto tvrzení ukázalo jako přehnané, neboť velká část jednotek 28. pluku v bojích obstála a dobrovolně nedezertovala.

a dalším významným politikem A. Švehlou, jenž chtěl naopak vydat prohlášení odsuzující chování 28. pluku. Kramář se proti tomu ostře postavil a usnesení bylo odloženo. Vojenské kruhy postoje Kramáře bedlivě sledovaly a viděly v něm překážku, která stojí proti zahájení ryze loajální politiky vůči Vídni.¹⁰³

Po nastoupení nového místodržitele v Čechách, začala vlna perzekucí a zatýkání. Dne 21. května 1915 došlo k zatčení K. Kramáře a starosty Sokola J. Scheinera. K zadržení došlo bez konzultace s civilní mocí, kdy i rakouská vláda se o zatčení dozvěděla až následující den.¹⁰⁴ Informaci o možném zadržení se dotyční dozvěděli na schůzce Maffie v bytě P. Šámala. Kramář a Scheiner byt rychle opustili, ale v té době již probíhaly důkladné policejní prohlídky v jejich obydlích. Kramář byl ještě ten den večer převezen do věznice na Hradčanech. Po zatčení dvou vrcholných představitelů Maffie panoval v této organizaci velký zmatek a zároveň snaha o zbavení se možných kompromitujících materiálů. Velmi aktivně proti zatčení Kramáře vystoupil hlavně A. Rašín, který protestoval i u premiéra Stürgha. Protesty ovšem nebyly vyslyšeny. Kramáře nakonec převezli do vídeňského vězení, kde čekal na zahájení procesu. Rašín sám dlouho na svobodě nezůstal, již dne 12. července 1915 skončil mezi zatčenými i on.¹⁰⁵

Hlavní líčení s Karlem Kramářem, Aloisem Rašínem a dalšími probíhalo od 6. prosince 1915 do 3. června 1916 ve Vídni. Jako svědci obžaloby byli u soudu nejvyšší představitelé rakouské politické scény. Velmi korektně vůči obžalovaným postupovali premiér Stürgh i bývalý český místodržitel kníže Thun. Přesto nakonec Rašín i Kramář byli uznáni vinnými z velezrady a spolu s dalšími obviněnými je čekal nejvyšší možný trest. Jeho možnému rychlému provedení zabránil již špatný zdravotní stav císaře Františka Josefa, kterému nebyl dán rozsudek k podpisu.

¹⁰³ ŠEDIVÝ, s. 171–172.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 172.

¹⁰⁵ ŠETŘILOVÁ, s. 31–33.

Přesto se autor Ivan Šedivý, z jehož díla čerpám, kloní k názoru, že by i především s ohledem na zahraniční ohlasy rozsudek nebyl stejně vykonán.¹⁰⁶ K tomuto názoru se po prostudování různých zdrojů kloním i já.

Na podzim roku 1915 došlo ještě k jedné události, která v konečném měřítku zhoršila vztah českých obyvatel k rakouské vládě. Touto událostí bylo rozpuštění České obce sokolské. Činnost Sokola byla sledována od počátku války. Rakouské úřady věděly o desítkách Sokolů vstupujících do českých zahraničních jednotek. Řada Sokolů se aktivně zapojila do domácího protirakouského odboje a jejich nejvyšší představitel dr. Scheiner nešel za tuto činnost zatčení. Proto úřady nakonec přistoupily k úplnému rozpuštění Sokola, které ovšem českou společnost vůči Vídni ještě více odcizilo. Zatímco se čeští politici v očích Vídně jevíli nespolehlivě, vystoupili se svým cílevědomým programem příslušníci německých stran v Čechách. Jejich vystoupení a tendence Německa upevňovat si svoji hospodářskou i mocenskou politiku ve středoevropském prostoru, vzbuzovalo velké obavy u české politické reprezentace.¹⁰⁷

Nálady u německých politiků v monarchii, ale i přímo v Německu zde jen stručně nastíním. Velký ohlas vyvolalo dílo *Mitteleuropa* od F. Naumanna. Dílo ukazuje vizi budoucího hospodářského uspořádání střední Evropy pod německou hegemonií. O Naumannově vizi diskutovali i čeští představitelé (A. Švehla) přímo se samotným autorem, protože jeho návrh nebyl tak extrémní jako návrhy německorakouských nacionalistů. Požadavky německých nacionalistů v monarchii měly stále zvyšující se tendence. Jejím vyvrcholením byly tzv. *Požadavky Němců Rakouska na nové uspořádání po válce* prezentované o Velikonocích roku 1916. Vydání tohoto programu bylo vítězstvím radikální části rakouských Němců, jelikož přesahoval všechny minulé požadavky. Území

¹⁰⁶ ŠEDIVÝ, s. 172–173.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 173.

tehdejšího Rakouska mělo být rozděleno na země s vlastní samosprávou (Dalmácie, Halič, Bukovina) a zbytek mělo tvořit tzv. Západní Rakousko, kam by spadaly i české země. Úřední řečí na tomto území měla být Němčina a české území se mělo rozdělit na čistě německé a tzv. smíšené. S tímto program ostře nesouhlasili Češi, ale postavilo se proti němu i mnoho aristokratů. Tato vize byla další překážkou k možnému dorozumění mezi českými a německými obyvateli monarchie.¹⁰⁸

Český odboj se po zatčení vrcholných představitelů Maffie potýkal s problémy. Rostoucí represe ze strany policejních složek donutily k emigraci dalšího z hlavních představitelů organizace E. Beneše, který monarchii opustil dne 3. září 1915. Po jeho odchodu z původní vedoucí složky Maffie mnoho nezbylo. O její znovuvybudování se velmi zasloužil Přemysl Šámal. Postupně byla vytvořena tzv. nová pětka vedoucích představitelů. Skládala se z již zmiňovaného P. Šámala, B. Štěpánka, B. Franty a A. Hajna. Počátkem října 1915 zasáhla Maffii další rána, kterou byla tzv. knoflíková aféra. Knoflíková aféra spočívala v nedorozumění sociálně demokratických představitelů Bohuslava Šmerala a Františka Soukupa, kteří považovali kurýra mající poselství ze Švýcarska (v knoflíku) za provokatéra policie. Proto o celé věci informovali pražskou městskou policii, která díky tomu získala nové informace o členech Maffie. Nastalo další velké zatýkání, kdy v rukou policie například skončila i dcera T. G. Masaryka Alice. Knoflíková aféra tedy velmi citelně zasáhla celou síť Maffie. Zároveň však ukázala, že množství Čechů již stojí pevně proti Rakousko-Uherské monarchii.¹⁰⁹

Zatýkání odbojových představitelů přišlo v době, kdy se situace na frontách otáčela ve prospěch Centrálních mocností. Na východní frontě došlo k proražení ruských linií a na italském bojišti monarchie odrážela útoky Italů. Za této situace rostla i ochota některých politických stran k aktivní spolupráci s Vídní. K předním aktivistickým představitelům patřili

¹⁰⁸ ŠEDIVÝ, s. 173–176.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 177–180.

mladočeští politici Jindřich Maštálka a Zdeněk Tobolka, z Agrární strany se angažoval František Staněk a spolupráci neodmítal ani Sociální demokrat Bohumír Šmeral. K ostrým sporům došlo hlavně v Mladočeské straně, kde velká část členů měla kontakty na Maffii. Do obhajování aktivistické politiky se pustil hlavně Zdeněk Tobolka, který toto konání zdůvodňoval strachem o osud zadržených. Aktivistická snaha se nesla napříč celým politickým spektrem, proto představitelé různých politických stran započali rozhovory o společném postupu.¹¹⁰ Po roce trvajících jednání byl nakonec vytvořen jednotný český poslanecký klub, do něhož nevstoupilo jenom pár radikálních poslanců. Tento klub měl prostřednictvím aktivní politiky zmírnit tlak, jenž na českou politickou scénu doléhal od některých německých představitelů. Zastupitelským orgánem sjednocených poslanců se stal tzv. Národní výbor. Cílem českých představitelů aktivní politiky bylo tedy ubránit alespoň jádro národní existence i za cenu možného druhořadého postavení v budoucí podobě monarchie. V podstatě jedinou větší akcí spojeného klubu byla negativní reakce na nótu dohodových spojenců zaslou americkému prezidentovi Wilsonovi jako odpověď na jeho mírovou iniciativu. Tato negativní reakce vznikla na popud ministra zahraničí Rakousko-Uherska O. Czernina, protože v nótě je požadováno osvobození národů, mezi nimiž je již zmíněn i národ československý.¹¹¹

Pozitivní politika vůči Vídni narážela na odpor u mnohých předních osobností kulturního a politického života. Příkladem může být postoj uznávaného spisovatele Aloise Jiráska, který sepsal projev, v němž protestuje proti negativní odpovědi Národního výboru na již zmíněnou nótu.¹¹² Takto rozpolcená vstupovala tedy česká politická scéna do roku 1917, ve kterém dojde k revolučním událostem v carském Rusku, dále také ke vstupu USA do války, ale pro budoucí Československo se

¹¹⁰ ŠEDIVÝ, s. 184–186.

¹¹¹ KŘEN, s. 338.

¹¹² HEIDLER, Jan, *Alois Jirásek a projevy českých spisovatelů*. In: HÝSEK, Miloslav (ed.), MÁDL, Karel (ed.), Alois Jirásek. Sborník studií a vzpomínek na počest jeho sedmdesátých narozenin, Praha 1921, s. 396–398.

nejdůležitější akcí stane utváření velkých jednotek stojící na straně dohodových vojsk proti Centrálním mocnostem.

4.3 Formování zahraničního odboje 1915–1916.

Masaryk cestoval přes Benátky do Říma, kam přijel 22. prosince 1914. Cesta probíhala s drobnými obtížemi. Při jedné hraniční kontrole musel zdůraznit svoji poslaneckou funkci, aby se vyhnul dlouhému ověřování vedoucí k případnému povolení odjezdu.¹¹³ Po příjezdu navázal Masaryk styky s jihoslovanskými politiky, kteří zde měli velké zastoupení. Masaryk s nimi projednával možnou spolupráci v době války a konzultoval i možnou podobu budoucího jihoslovanského státu. Zároveň viděl velkou výhodu jejich početného zastoupení, které jim přidávalo na vážnosti při rozhovorech s dohodovými spojenci. Proto Masaryk následně při kontaktu s odbojem v Čechách apeloval na emigraci některých politických představitelů a novinářů.

Dále Masaryk navázal spojení s ruským vyslancem působícím v Černé Hoře A. Giersem. Informace o dění v Rusku dostával také od pana Svatkovského, ruského občana s českými předky. Díky němu dostal Masaryk několik přímých kontaktů na oficiální ruské představitele a zároveň mu dával přesné informace o vnitřním stavu této země.¹¹⁴

Masaryk v Římě nepůsobil dlouho, protože již v lednu 1915 byl na cestě do svého nového působiště, švýcarské Ženevy. Švýcarsko se stalo pro něj ideálním místem pro organizování zahraničního odboje, neboť mělo výbornou zeměpisnou polohu (sousedilo s oběma válčícími stranami). Díky tomu měl Masaryk přístup k periodikům vydávajících se v zemích Trojspolku a zároveň zde byla možnost dobrého spojení s českými zeměmi. V Ženevě dostal také první zprávy z Prahy, mezi kterými byla i informace o úmrtí jeho syna Herberta.¹¹⁵ Masaryk sám psal do Prahy o nutnosti vystoupení proti Rakousku-Uhersku, protože česká

¹¹³ MASARYK, *Světová revoluce. Za války a ve válce 1914–1918*, s. 37.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 39–41.

¹¹⁵ MASARYK, *Světová revoluce. Za války a ve válce 1914–1918*, s. 46–47.

akce nebyla u dohodových spojenců moc známá. Ukazoval znovu na nutnost emigrace některých politiků a žurnalistů, aby se v zahraničí mohl vytvořit jednotný výbor. Dalším důležitým pilířem odbojové práce podle Masaryka mělo být založení vlastního periodika.¹¹⁶ Z Prahy dostal několik odpovědí, kde byl informován o možnosti emigrace několika českých obyvatel, ať již z řad politiků nebo novinářů. Dále se v nich psalo o rostoucích materiálních nedostatcích projevujících se v českém průmyslu. Masaryk je také informován o počtech některých zbraní poslaných na frontu českými průmyslovými komplexy (Škodovka) a o přesunech vojenských útvarů z Čech. V pozdějších listech je popsána zvětšující se perzekuce policejními orgány, která zasáhla některé české politiky, jako byl například Rašín nebo Kramář. Masaryk v odpovědích na úvodní zprávy popisuje situaci na některých frontách (například Srbské) a znovu apeluje na možnost nějakého vystoupení, jenž by dokázalo, že český národ stojí v opozici proti Rakousku-Uhersku. V červnových vzkazech již informuje o svém chystaném projevu u příležitosti výročí upálení Jana Husa.¹¹⁷

Ještě než Masaryk vystoupil na první velké manifestaci při Husově výročí, došlo k důležité události, kterou byl vstup Itálie do války na straně dohodových mocností. Přímý dopad na Rakousko-Uherské vojenské síly jsem již popsal v podkapitole pojednávající o válečných operacích v letech 1915-1916. Do poslední chvíle němečtí a rakouští představitelé vyjednávali s Italy, aby jejímu vstupu do válečných operací zabránili. Rakousko udělalo několik územních ústupků (italské Tyrolsko), ale Itálie požadovala mnohem více. Dne 26. dubna 1915 dostala v Londýně od dohodových spojenců daleko větší garance na budoucí rozšíření území. Tato smlouva velice znepokojila jihoslovanské představitele, neboť

¹¹⁶ BENEŠ, *Světová válka a naše revoluce III. Vzpomínky a úvahy z bojů za svobodu národa*, s. 16–17.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 31–41.

zahrnovala i mnohá slovanská území na Balkáně (Itálii měla dostat téměř půlku Dalmácie).¹¹⁸

Na výročí upálení Jana Husa došlo k dlouho žádanému Masarykovu veřejnému vystoupení proti Rakousku-Uhersku. Žádosti k tomuto činu se množily od konce roku 1914, protože již v této době se ve Francii a v Rusku započaly tvořit menší vojenské jednotky s českou účastí. Krajanské spolky v mnohých zemích se též postavily do opozice vůči habsburské monarchii a část některých českých pluků (například 28. mladoboleslavský) se dostala za podivných okolností do ruského zajetí. Toho všeho samozřejmě česká propaganda obratně využívala, ale stále chybělo důrazné veřejné vystoupení proti monarchii. Masaryk ho odkládal z části kvůli nedostatečným financím, a také ze strachu na reakci představitelů rakouských úřadů v Čechách. Vystoupení u příležitosti Husova dne mělo celoevropský ohlas a velmi dobře si ho všimli i v Rakousku, kde ho prezentovali jako vyhlášení války monarchii. Přímé politické vystoupení bylo ještě nějaký čas odloženo, protože z Prahy přišla žádost o jeho pozdržení. K prezentaci politického manifestu došlo nakonec v listopadu roku 1915, kdy již do zahraničí přibyl i E. Beneš.¹¹⁹

Na podzim roku 1915 mění Masaryk místo svého pobytu a tím i centrum zahraničního odboje. Chtěl působiště rozmístit do hlavních měst dohodových zemí, proto bylo také nutno počkat na příchod dalších lidí z Čech hlavně E. Beneše. Následně bylo rozhodnuto, že Beneš bude pobývat v Paříži a Masaryk v Londýně, kde mimo jiné bylo nejlepší spojení s českými spolky v Americe. V Paříži E. Denis vydával revue, která informovala veřejnost o českém odboji. Tento francouzský historik se svou prací a vlivem velmi zasloužil o budoucí samostatnost Československa. České periodikum začal vydávat Lev Sychrava, ale zpočátku měl ostatně jako celá zahraniční akce problémy s penězi.¹²⁰

¹¹⁸ MASARYK, *Světová revoluce. Za války a ve válce 1914–1918*, s. 53.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 54–55.

¹²⁰ MASARYK, *Světová revoluce. Za války a ve válce 1914–1918*, s. 64–65.

Důležitou událostí pro zahraniční odboj bylo ustanovení tzv. Českého komitétu zahraničního dne. 14. listopadu 1915.¹²¹ Dovolím si ocitovat část prohlášení, které bylo publikováno při jeho vzniku: „*Vystupujeme na politickou veřejnost v okamžiku, kdy ústup vítězné ruské armády od nepřátel se využítkuje proti Rusku a jeho spojencům. Stavíme se na stranu bojujících slovanských a jejich spojenců bez ohledu na úspěch nebo neúspěch, protože hájí právo; rozhodnutí o tom, na čí straně v osudném zápolení národů je právo, je zásadní otázkou politické mravnosti, které se dnes nemůže vyhnout už žádný čestný a opravdoví politik, žádný uvědomělý národ. K našemu vystoupení nutí nás však také živý cit slovanské pospolitosti: vyslovujeme bratřím Srbům a Rusům a stejně bratřím Polákům, válkou tak krutě postiženým, vřelé sympatie. Věříme v konečné vítězství Slovanů a Spojenců a jsme přesvědčeni, že toto vítězství Slovanů a Spojenců bude na prospěch celé Evropy a lidstva.*“¹²² Tento orgán sdružoval zástupce všech českých kolonií v zahraničí, jakož i představitele zahraničního odboje. Z komitétu byla nakonec v roce 1916 utvořena Národní rada, jejímž předsedou se stal Masaryk. Posty místopředsedů zaujímal Štefánik s Dürichem a Beneš se stal generálním tajemníkem. Dürich se v budoucnosti dostal do vleku ruských představitelů a založil zvláštní Národní radu pro Rusko, která ale neměla dlouhého trvání. Dürichovy kroky nakonec vedly k jeho vyloučení.¹²³

Po tomto jasném vystoupení proti Rakousku-Uhersku započal čas na přípravu konkrétních akcí, které aktivní odpor podpoří. Jednou z nejdůležitějších věcí, jenž by snahu o nezávislost Československa posílila, bylo sestavení velkých bojových jednotek z československých dobrovolníků, které se postaví v poli proti vojskům Centrálních mocností. Již jsem v práci zmínil první české bojové jednotky vznikající v roce 1914

¹²¹ Tamtéž, s. 69.

¹²² MASARYK, T., G., *Válka a revoluce I. Články–memoranda–přednášky–rozhovory 1914–1916*, Praha 2005, s. 137.

¹²³ MASARYK, *Světová revoluce. Za války a ve válce 1914–1918*, s. 68–70.

ve Francii v rámci cizinecké legie. V Rusku od počátku války vstupovali naši dobrovolníci do tzv. Družiny, jež ale rostla pomalu, protože její rozšiřování se neobešlo bez potíží.¹²⁴ O formování větších československých jednotek se velmi zasloužil Milan Rastislav Štefánik. Masaryk znal Štefánika ještě před jeho odchodem do Francie, kam se odebral kolem roku 1904. Na počátku války měl již dobré styky mezi významnými francouzskými představiteli politického a kulturního života. Následně dobrovolně vstoupil do armády a v roce 1915 se aktivně zúčastnil bojů. Štefánik byl velkým příznivcem možné samostatnosti československého národa. Díky jeho vojenské kariéře a stykům se mohl zhostit těžké úlohy formování československých zahraničních jednotek.¹²⁵

Než započal svůj úkol, musel projít rekonvalescencí po operaci žaludku. Hned po uzdravení odjel do Itálie a následně do Ruska, aby se podílel na sestavování vojenských jednotek československých. V Rusku pomohl urovnat problémy spojené s Dürichovou aférou. Nakonec podepsal s Dürichem tzv. Kyjevskou dohodu, jež uznala Národní radu za představitele celého zahraničního odboje. Tímto krokem byl problém s Dürichovými postranními úmysly nakrátko zažehnán. Z Ruska se Štefánik vydal na návštěvu fronty rumunské, kde zorganizoval přesun několika set československých zajatců do Francie. Po tomto vyjednávání se vrátil do Ruska, aby pokračoval ve své práci při formování nových jednotek.¹²⁶

Štefánik nebyl jediný, kdo se aktivně podílel na formování Československých legií. Kromě Masaryka, jenž jako hlavní představitel přirozeně usiloval o sestavování československého vojska, odváděl hodně práce i Eduard Beneš. V jeho díle *Světová válka a naše revoluce* uveřejňuje například svoji korespondenci s francouzským ministerským předsedou Briandem o postavení českých válečných zajatců. V této

¹²⁴ MASARYK, *Světová revoluce. Za války a ve válce 1914–1918*, s. 119–120.

¹²⁵ Tamtéž, s. 81–82.

¹²⁶ Tamtéž, s. 82.

korespondenci zmiňuje touhu zajatců vystoupit na bojišti po boku bojových jednotek dohodových vojsk, zatímco byli pouze umístěni v zajateckých táborech po boku ostatních vojáků Centrálních mocností. Beneš proto apeloval na změnu jejich statusu, kdy poukazoval na svobodnější podmínky, které se jim dostaly v srbském a italském zajetí. Na konci korespondence ukazuje na měnící se situaci v Rusku, kde již probíhá vytváření větších československých oddílů, a proto tuto možnost žádá i pro české zajatce ve Francii.¹²⁷

Na podzim roku 1915 se stal Masaryk profesorem na Londýnské královské univerzitě (King's College), kde se měl zabývat slovanskými studii spolu s dalšími odborníky v nově vznikajícím slovanském oddělení.¹²⁸ O nabídce tohoto místa informoval Masaryka v červnové korespondenci jeho přítel Seton-Watson.¹²⁹ Masaryk chvíli váhal, ale místo nakonec přijal a dne 19. října 1915 měl první přednášku. Přednáška vzbudila pozornost, protože její předsednictví přijal ministerský předseda H. Asquith. Díky tomu se vystoupení dostalo dostatečné publicity. Masaryk nastínil rekonstrukční úkol, který válka bude mít ve střední a východní Evropě, protože přinese samostatnost malým národům v tomto regionu. Přednáška splnila svůj úkol a myšlenky na ní vyřčené se stávaly předmětem stále častější diskuze.¹³⁰

Po tomto prvním úspěchu došlo k další významné události znamenající mnoho pro náš zahraniční odboj. Dne 3. února měl Masaryk schůzku u francouzského premiéra A. Brianda. K domluvení setkání velmi přispěl díky svým kontaktům Štefánik. Masaryk Briandovi předložil svůj plán případného poválečného rozdělení Evropy, kdy poukazoval, že ke skutečnému oslabení Německa dojde skrz rozdělení Rakouska-Uherska na jeho samostatné historické části. Masarykově rozmluvě s Briandem se dostalo široké publicity, a tím ještě více získala československá

¹²⁷ BENEŠ, *Světová válka a naše revoluce III. Vzpomínky a úvahy z bojů za svobodu národa*, s. 235–237.

¹²⁸ MASARYK, *Světová revoluce. Za války a ve válce 1914–1918*, s. 74.

¹²⁹ SETON-WATSON, s. 241–242.

¹³⁰ Masaryk, *Světová revoluce. Za války a ve válce 1914–1918*, s. 75

zahraniční akce na vážnosti. Přijetí francouzským ministerským předsedou zapůsobilo například na ruské diplomatické pracovníky. Masaryk při svém pobytu v Paříži přišel do styku s dalšími významnými politickými představiteli a pomalu se snažil změnit prorakouské nálady v některých kruzích panujících.¹³¹

Po návratu z Paříže Masaryk v Londýně pokračoval v rozšiřování podvědomí o československé otázce. S tímto mu velmi pomáhali jeho přátelé Steed a Seton-Watson. Steed uveřejnil Masarykovu úvodní přednášku na londýnské univerzitě v *Edinburgh Review*.¹³² Ve stejném periodiku také zveřejnil tzv. mírový program, v němž jako jedna z podmínek je uvedeno nezávislé, nebo alespoň autonomní, postavení Čech, Moravy a Slovenska.¹³³ Seton-Watson o československé otázce psal ve velmi vlivném týdeníku *The New Europe*. Všechny tyto skutečnosti měly přirozeně vliv na rozšiřování povědomí o československé zahraniční misi.¹³⁴ V Londýně fungovalo i tiskové centrum, které samo šířilo propagandu. Využívalo historických spojitostí mezi Českými zeměmi a Anglií, jako byl Jan Hus a anglický reformátor Wyclif nebo Komenský a jeho zkoumání anglického školství. Všechny tyto kulturní vzájemnosti dobře působily na anglickou společnost, a proto byly propagandou velmi využívány.¹³⁵

Propaganda samozřejmě pracovala i v Paříži, kde pro tyto účely zřídil kancelář E. Beneš. Postupně při kontaktech s francouzskými a italskými představiteli bylo získáno několik vysokých politiků pro ideu rozbití Rakouska-Uherska. Jedním z politiků, jenž podle Benešovy zprávy posílané do Prahy v červnu 1916, souhlasil s případným rozpadem habsburské monarchie, byl italský ministr zahraničí Sonino, s kterým

¹³¹ MASARYK, *Světová revoluce. Za války a ve válce 1914–1918*, s. 78–79.

¹³² Tamtéž, s. 84–85.

¹³³ STEED, s. 13.

¹³⁴ MASARYK, *Světová revoluce. Za války a ve válce 1914–1918*, s. 85.

¹³⁵ Tamtéž, s. 93.

jednal M. R. Štefánik při svém pobytu v Itálii.¹³⁶ Masaryk též úzce spolupracoval s Jihoslovanskými představiteli, kterých bylo v Londýně velmi mnoho, a založili zde svůj výbor. Mezi jejími členy ovšem propukalo vícero sporů, neboť různé jihoslovanské národnosti měly rozdílné cíle. Dalším problémem byly italské požadavky na balkánské území, které jim dohodoví spojenci přiznali z důvodu vstupu Itálie do probíhající války. Českoslovenští představitelé jednali s oběma tábory na urovnání rozporů, protože preferovali jednotný postup proti Centrálním mocnostem. Vrcholem společné akce s Jihoslovany se stala společná schůze vedená proti Rakousku-Uhersku.¹³⁷

Všechna snaha o zviditelnění československého problému vyvrcholila na počátku roku 1917 odpovědí dohodových spojenců na známé Wilsonovo poselství o možnostech uzavření míru. Americký prezident Wilson navrhoval uzavření míru opírající se p tzv. kolektivní bezpečnost a právo národů na sebeurčení.¹³⁸ Zajímavostí je, že návrh oné mezinárodní instituce, která bude hlídat možné porušení míru v jednotlivých zemích, přišel z Velké Británie. V roce 1915 tuto možnost poslal britský ministr zahraničí Grey důvěrníkovi amerického prezidenta plukovníku Housovi. Grey doslova píše: „*Navrhoval by prezident, aby existovala Společnost národů, které by se zavázali, že se postaví proti jakékoli mocnosti porušující smlouvu ... nebo mocnosti, která by v případě sporu odmítla přijmout jinou metodu urovnání než válku?*“¹³⁹

Dohodoví spojenci na výzvu Wilsona odpověděli společnou nótou, ve které mezi podmínkami míru je i osvobození československého národa. Tato odpověď znamenala velkých úspěch v diplomatickém úsilí Čechoslováků. Již jsem psal o reakci spojeného klubu českých poslanců, kteří deklarovali věrnost Rakousku-Uhersku. Tento čin mohl uškodit zahraniční akci, ale naštěstí byl brzy zapomenut díky důležitým

¹³⁶ BENEŠ, *Světová válka a naše revoluce III. Vzpomínky a úvahy z bojů za svobodu národa*, s. 92–93.

¹³⁷ MASARYK, *Světová revoluce. Za války a ve válce 1914–1918*, s. 95.

¹³⁸ Tamtéž, s. 101.

¹³⁹ KISSINGER, s. 234.

událostem, jež změnily poměr sil ve válce. Tou první byl vstup USA do bojů na straně Dohody a druhou Ruská revoluce, která svrhla carský režim.¹⁴⁰

První léta strávená v exilu přinesla Masarykovi mnoho práce. Spolu se svými nejbližšími spolupracovníky Benešem a Štefánikem utvořil fungující síť zahraničního odboje. Možnost samostatného československého státu získala mnoho podporovatelů a začalo se o ní mluvit v politických kruzích dohodových spojenců. Nakonec na začátku roku 1917 dostala nový impuls, protože v odpovědi spojencům prezidentu Wilsonovi je jako jeden z požadavků osvobození Čechoslováků z cizí nadvlády. Přesto ještě zahraniční odboj neměl vyhráno, neboť válka stále nekončila a vítězství armád Dohody bylo daleko. Masaryka a jeho společníky čekal těžký úkol při formování československé zahraniční armády, jenž v konečném důsledku velmi pomůže při získání nezávislosti. Její získání však na začátku roku 1917 bylo nejisté.

¹⁴⁰ MASARYK, *Světová revoluce. Za války a ve válce 1914–1918*, s. 101–103.

5 MASARYK V RUSKU 1917–1918.

V roce 1916 se podařilo československému zahraničnímu odboji zkonsolidovat svoje řady a vystoupit ze stínu neznámosti. O České otázce započaly diskuze v kulturním, především ale v politickém prostředí dohodových spojenců. Na konci minulé kapitoly jsem popsal významný úspěch odbojové akce, kterým bylo zahrnutí osvobození Českých zemí a Slovenska jako jedné z podmínek zaslanych dohodovými státy v odpovědi na mírovou iniciativu prezidenta Wilsona. Tento úspěch ještě ale ještě Čechoslovákům nezaručoval vznik samostatného státu po ukončení bojů, protože například v Británii stále ještě spíše počítali se zachováním habsburské monarchie, jenž by prošla určitou reformou.¹⁴¹ Představitelé československého odboje museli napnout všechny síly k zvrácení těchto stanovisek, a proto nabírala na síle i snaha zformovat československé legie, které by svým bojem po boku spojenců dokázaly oprávněnost vzniku samostatného státu Čechů a Slováků.

5.1 Situace na bojištích v závěrečných letech války

Poslední léta války přinesly mnoho bitev a velkých zvrátů. Říjnová revoluce ukončila další angažování ruské armády ve válce, ale pro dohodové spojence to bylo vykompenzováno vstoupením USA do bojů po jejich boku. V této kapitole dokončím popisování válečných událostí na jednotlivých bojištích také situaci v českých zemích až do vzniku republiky. Tento postup jsem zvolil proto, neboť poslední kapitola je celé věnována pouze zahraničnímu odboji a jeho činnosti v posledních měsících války.

Na západní frontě plánoval nový velitel francouzské armády Nivelle velký útok proti německé frontě. Nivelle přišel s ambiciózním plánem, který zapůsobil na britského ministerského předsedu Llyoda Georgeho, jenž po jeho velení podřídil též britské síly nutné k útoku.¹⁴² Nivelle však

¹⁴¹ SETON-WATSON, s. 69

¹⁴² LIDDEL HART, s. 305

přecenil možnosti francouzské armády, stojící před úplným vyčerpáním rezerv. Možné obavy některých velitelů se potvrdily po ztroskotáních úvodních útoků, kdy několik sborů odmítlo pokračovat v ofenzivě, a liniemi se začala šířit vzpoura. Nivelles byl nakonec odvolán. Novým velitelem francouzských sil se stal generál Petain, který po necelém měsíci zaplněném osobními návštěvami postižených jednotek dokázal obnovit pořádek bojových formací¹⁴³

Tíha vedení útoků tak v roce 1917 přešla na britské jednotky. Britové dne 31. července 1917 zaútočili v belgických Flandrech konkrétně znovu u města Ypry. Ofenzivu zahájili dlouhým dělostřeleckým ostřelováním, které mělo zničit německé linie. Bohužel tento postup se minul účinkem, neboť terén byl dělostřeleckým granáty úplně zničen, a když se k tomu přidalo i deštivé počasí, jež z půdy udělalo bažiny, nemohl britský útok plynule postupovat. Důležitou věcí, kterou způsobilo dlouhé ostřelování, byla ztráta momentu překvapení. Posledním faktorem zapříčinivším britskou porážku se stala nová německá obranná metoda. Němci zredukovali stavy vojsk v první obranné linii, kde zůstali především roty obsluhující kulometry. Z ostatních vojáků byly sestaveny roty, sloužící k lokálním protiútokům na místech, v nichž hrozilo prolomení fronty. Tyto faktory způsobily neúspěch britského útoku, jenž byl definitivně „utopen“ v bažinách u města Passchendaele.¹⁴⁴

Dne 19. listopadu 1917 britská armáda provedla překvapivý útok u města Cambrai, který vešel ve známost jako první bitva vedená s hromadnou podporou tanků. Této nové zbraně bylo do útoku nasazeno cca. 400 kusů a měla velký podíl na prolomení německé fronty. Britům se podařilo proniknout hlouběji na nepřátelské území než kdykoli v předešlých ofenzivách a ztráty byly také daleko menší. Němcům se přesto po několika dnech podařilo britský útok zastavit, protože prakticky všechny tanky Britové použili do prvotního útoku a nedostávalo se jim

¹⁴³ Tamtéž, s. 309.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 310.

tedy dostatečných tankových, ale i lidských záloh. Němci okamžitě podnikli protiútok, jenž na britském jižním křídle linie prolomil, a Britové jen s vypětím všech sil frontu nakonec stabilizovali. Přestože útok u Cambrai skončil neúspěchem, ukázal do budoucnosti možnost jak s pomocí momentu překvapení a masivního využití tanků prolomit nepřátelské linie.¹⁴⁵

V první polovině roku 1918 využilo německé velení uzavření míru s novým bolševickým vedením Ruska a síly z východní fronty přesunulo na západ, aby mohlo provést velkou ofenzivu, kterou by ukončilo válku ve svůj prospěch. Na západní frontě měla císařská vojska převahu v počtu divizí.¹⁴⁶ Dne 21. března 1918 zahájilo německé dělostřelectvo masivní ostřelování pozic dohodových vojsk. Po tomto bombardování přišel útok, který záhy prolomil britské linie.¹⁴⁷ Němci v prvních dnech postoupili o 65 kilometrů, což se jim nepodařilo od roku 1914. Na konci prvního týdne útoku stáli v okolí města Amiens.¹⁴⁸ Druhým tahem německé ofenzivy byl útok zahájený dne 9. dubna u města Artois. Stejně tak jako u prvního ofenzivního plánu i tento druhý zpočátku vycházel a německá armáda postoupila o několik desítek kilometrů. Vojska Dohody se pomalu dostávala do zoufalé situace, která mohla vyvrcholit úplným zhroucením souvislé fronty. Nakonec se i díky přísunu posil podařilo dne 18. dubna německý nápor zastavit. Němci podnikli v dalších dnech několik pokusů o obnovení útoku, ale nebyly úspěšné. Přesto situace dohodových vojsk byla stále kritická, ovšem i německé jednotky byly na pokraji sil.¹⁴⁹

Dne 27. května 1918 německá armáda zahájila další velký útok na západním bojišti. Útočníci přešli přes řeku a dne 30. května dosáhli řeky Marny. Hrozba vznášející se nad dohodovými armádami v roce 1914 opět nabyla aktuálnosti. Němci nečekali na tomto úseku tak příznivý vývoj,

¹⁴⁵ LIDDEL HART, s. 311.

¹⁴⁶ Německá vojska disponovala 192 divizemi oproti 169 na straně dohodových spojenců

¹⁴⁷ CASSAR, s. 247

¹⁴⁸ LIDDEL HART, s. 389.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 404–410.

protože ofenziva měla vést pouze k navázání dohodových záloh, aby scházely na flanderském bojišti, kde měla být provedena hlavní část ofenzivy. Ovšem po tomto úspěchu Němci zálohy určené pro útok ve Flandrech poslali na bojiště u řeky Marny. Francouzské zálohy nakonec německý útok zastavily a císařská armáda neměla dost sil provést předpokládaný útok ve Flandrech. Němci svou nerozvážností tak promarnili moment překvapení, který byl na řece Aisně dosažen, protože na tak velký úspěch ani nečekali. Vojska Dohody se stále nacházela v kritické situaci, ale zároveň měla výhodu přísunu materiálu a v nedaleké budoucnosti i lidských zdrojů proudící do Evropy z USA.¹⁵⁰ Lloyd George v těchto kritických měsících žádal prezidenta Wilsona o přísun amerických posil v objemu 120 000 mužů za jeden měsíc.¹⁵¹ Naproti tomu německé velení již prakticky vyčerpalo všechny zdroje, což se prokázalo při jejím posledním útoku.¹⁵²

Nové vojenské jednotky z USA postupně zaplňovaly mezery mezi prořídilými silami dohodových spojenců, proto Ludendorff s posledním útokem tolik spěchal. Na řece Marně chtěl provést tzv. klamný útok a hlavní úder měl být veden proti Britům ve Flandrech. Tato ofenziva ovšem nikdy nezačala, protože vojska na ní určená musela řešit problém nastanuvší u řeku Marny. Dne 15. července 1918 zde Němci podnikli svůj poslední velký útok na západním bojišti. Ofenziva se ale po pouhých třech dnech zastavila na pružné obraně francouzských vojsk, která útok zastavila za cenu relativně nízkých ztrát. Proto francouzská armáda mohla přejít ihned do protiútoků, jenž si vyžádal na německé straně přísun záloh určených k útoku ve Flandrech. Němcům se situaci nakonec podařilo stabilizovat, ale jejich armáda už byla na konci svých možností a iniciativa definitivně přešla do rukou Dohody.¹⁵³

¹⁵⁰ LIDDEL HART, s. 411–416.

¹⁵¹ CASSAR, s. 253

¹⁵² LIDDEL HART, s. 416–417.

¹⁵³ LIDDEL HART, s. 418–419.

Rozhodující vojenský úder dohodových vojsk přišel dne 8. srpna 1918 u města Amiens. Toto datum posléze nazval německý generál Ludendorff tzv. černým dnem německé armády v historii válek. Jestli ještě předtím německé velení plánovalo obnovení své vlastní ofenzivy alespoň v omezeném rozsahu, tak po útoku dohodových armád už na nějaké obnovení ofenzivy nebyl prostor. Němcům se s vypětím všech zbývajících sil podařilo útok zastavit, ale účinek tohoto překvapivého úderu demoralizoval velitelské struktury a rozvracel morálku již tak vyčerpaného německého vojska.¹⁵⁴ Dohodoví spojenci následně obnovili útoky, ve kterých se již uplatnila americká vojska. Dne 12. září 1918 zahájila americká první armáda útok na německé linie u města Saint-Mihiel, kde pod velením generála Pershinga prolomila německé linie a zničila jejich předmostí, jež ohrožovalo po dva roky francouzské síly v oblasti.¹⁵⁵ Tento úspěch ukázal vysokou kvalitu nových amerických vojsk a Němci tak stáli před neřešitelným úkolem, protože zatímco kapacita jejich armády stála před vyčerpáním, tak dohodová vojska díky příchodu stále nových vojáků z USA mohutněla. Proti německým armádám nyní již stálo přes 500 000 amerických vojáků.¹⁵⁶

Vnitropolitická situace v Německu se začala prudce zhoršovat a vedoucí politické strany chtěly krizi řešit parlamentní cestou. Válečné události ale měly rychlý spád a vrchní vojenští představitelé začali tlačit na císaře, aby požádal o příměří. Tímto postojem se sami vyvázali z nutnosti nést hlavní tíhu (vinu) z prohrané války. Císař jmenoval nového kancléře prince Maxe Bádenského, který požádal o zahájení mírových rozhovorů. Dohodové mocnosti, ale trvaly pouze na bezpodmínečné kapitulaci. Na konci října, kdy veškeré kompetence ohledně jednání držela v rukou vláda, couvl vrchní velitel armády generál Ludendorff z podpory mírových rozhovorů, aby mohl svalit veškerou odpovědnost za

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 426–433.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 442–443.

¹⁵⁶ LAWSON, Don, *Spojené státy v První světové válce. Vyprávění o generálu Johnu J. Pershingovi a Amerických expedičních silách*, Praha 2009, s. 72.

vojenskou porážku na vládu. Vláda dne 28. října dokončila reformy vedoucí ke zvýšení parlamentní role. Vláda ani císař již nemohli vydat nařízení, které by nebylo schválené Říšským sněmem.¹⁵⁷

Část velení námořnictva, která se nechtěla s novými podmínkami smířit, vydala rozkaz loďstvu vyplout na moře. Rozkaz námořníci odmítli splnit a dne 1. listopadu vypukla v Kielu vzpoura, jež se postupně šířila po celém Německu. Vzpoura přerostla v revoluci a vládní představitelé začali tlačit na urychlenou abdikaci císaře Viléma II. Císař nakonec odjel do holandského exilu a aktivity se chopila německá Sociální demokracie. Nastalo jednání o příměří, které nakonec bylo podepsáno dne 11. listopadu 1918 u francouzského města Compiègne.¹⁵⁸ Mírové podmínky pro Německo byly tvrdé a poznamenaly celou budoucnost Výmarské republiky, protože odpovědnost za ně byla dávána vládním stranám, jež se aktivně podílely na dění v říjnových a listopadových dnech roku 1918. Armádní představitelé, kteří zpočátku uznávali nutnost požádat o mírové podmínky, svůj postoj přehodnotili a v době, kdy již prakticky nemohli průběh událostí ovlivnit, začali horovat za pokračování bojů. Díky tomuto postoji vznikla známá legenda a dýce vražené do zad bojující německé armádě.

Na východní frontě se v létě roku 1917 pokusili o poslední útok, který je pro nás významný tím, že u města Zborov vedla útok samostatná československá brigáda, jenž zde rozhodně obstála. Zborov se stal pro československé představitele výrazným milníkem a úspěchem, ale celková ruská ofenziva skončila krachem. Vojska Ústředních mocností vedla okamžitý protiútok směrem na Tarnopol, kde se jim podařil průlom do ruských linií. Obranné boje vedly i československé legionářské jednotky, které byly nuceny přidat ke všeobecnému ústupu. Ruská vojska ještě zahájila odlehčovací ofenzivu na rumunské frontě, která měla

¹⁵⁷ MORAVCOVÁ, Dagmar, *Výmarská republika. Problémy demokracie v Německu 1918–193*, Praha 2006, s. 17–19.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 19–22.

částečný úspěch, a i díky ní se nakrátko stabilizovala situace na hlavním východním bojišti.¹⁵⁹

Ruské vojsko i národ byl ale značně demoralizován a v listopadu (podle ruského kalendáře v říjnu) roku 1917 propukla v zemi další revoluce, která do vedení země přivedla okruh lidí kolem Vladimíra Iljiče Lenina. Nové bolševické vedení plánovalo okamžité ukončení války, protože samo si potřebovalo upevnit moc v zemi. Rozhovory probíhaly od prosince v Brestu Litevském, kde bolševičtí představitelé byli ochotni nabídnout i určité územní zisky Ústředním mocnostem. Ty ale své požadavky stále zvyšovaly a ruská strana na ně odmítala přistoupit. Proto dne 18. února 1918 Německo s Rakouskem-Uherskem zahájilo nový útok, jenž postoupil až na linii Narva-Kyjev. Zde byl přerušen, protože ruští představitelé přistoupili na podmínky Ústředních mocností. Přesto i po podepsání příměří vojska Trojspolku obsahovala další ruská města. Po podepsání příměří s Ruskem bylo z války definitivně vyřazeno i Rumunsko, které bylo nuceno podepsat příměří dne 7. května v Bukurešti.¹⁶⁰

Vystoupení Ruska z války znamenalo velký problém pro zbývající dohodové státy, protože Německu uvolnilo velké bojové síly, které okamžitě nasadilo na západní frontě. Naopak pro Ústřední mocnosti to bylo velké vítězství, neboť dosáhly velkých územních zisků a získaly nového spojence (Ukrajinu) s velkým zemědělským potenciálem. Všechny tyto výhody nakonec byly vyváženy materiální a lidskou kapacitou proudící do Evropy z USA, které vstoupily do války po boku vojsk Dohody.

Podzim roku 1917 přinesl těžké chvíle dohodovým vojskům i na italském bojišti. Dne 24. října 1917 zaútočila německá 14. armáda posílená o několik rakousko-uherských divizí na severním úseku sočské

¹⁵⁹ ŠEDIVÝ, s. 119–122.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 124.

fronty. Ofenziva zaznamenala výrazné úspěchy, protože již v prvních dnech se podařilo vojskům Ústředních mocností prorazit frontu na dostatečně širokém místě, aby mohli mezerou v linii proudit hluboko na italské území. Italská vojska musela ustupovat, až za řeku Piavu, kde se zastavila i Rakousko-Uherská armáda, neboť dne 2. prosince císař Karel I vydal pokyn k ukončení útočných akcí. Důvod ukončení útoku a pronásledování prakticky poražené italské armády můžeme přičíst nedostatečné zásobovací infrastruktuře německých a rakouských vojsk, jakož i obecnému nedostatku materiálu. Ovšem například Ivan Šedivý ve svém díle *Češi, české země a velká válka* nastiňuje i možný širší důvod tohoto zastavení, kterým měla být císařova snaha v tajných mírových jednáních ukončit válku.¹⁶¹

Útok byl obnoven až v létě roku 1918, kdy již Rakousko-Uherská vojenská mašinerie byla oslabena citelnými materiálními nedostatky. Italové navíc dokázali na řece Piavě vybudovat účinný obranný systém. Na rakouský útok naléhalo nejvíce Německo, které po tzv. Sixtově aféře ještě více posílilo svůj vliv na Rakousko-Uherské představitele. Celý útok za několik dní ztroskotal a morálka rakousko-uherských vojsk dostala těžkou ránu. Po celé monarchii začaly propukat vojenské vzpoury a císařská armáda jevila první příznaky úplného rozkladu. Vojenské jednotky byly nedostatečně vybavené, ani se jim nedostávalo potřebného přidělu potravin. Nakonec v polovině října vydal uherský sněm nařízení, v němž povolává všechny uherské pluky zpět do vlasti k obraně její integrity. Jednotky maďarské národnosti volání vyslyšelo, čímž dovršilo úplný rozklad rakousko-uherských vojsk, neboť na jejich místo musely být povolány poslední zálohy, které ve velké míře odmítly mezery v linii zaplnit.¹⁶²

Dne 24. října 1918 zahájila vojska Dohody rozhodující útok na italské frontě, jenž dopadl na demoralizované rakousko-uherské jednotky.

¹⁶¹ ŠEDIVÝ, s. 137–141.

¹⁶² ŠEDIVÝ, s. 141–144.

Rakouské velení chtělo podniknout okamžitý protiútok, ale vojenské jednotky jej odmítaly vykonat. Proto byl nařízen všeobecný ústup, který se záhy spíše změnil v úprk zbývajících jednotek. Na některých místech se ještě velení podařilo zorganizovat osamocenou obranu, jež umožnila ostatním částem armády uniknout. Na mnoha místech se do této obrany zapojily i české jednotky. Dne 3. listopadu bylo domluveno příměří, ale v té době se již celá Rakousko-Uherská monarchie rozpadala a kdysi mocný stát končil svoji dějinnou úlohu.¹⁶³

5.2 Situace v českých zemích v letech 1917–1918.

Důležitou změnou, která přirozeně zasáhla i České země, byl nástup nového panovníka Karla I. František Josef vládl monarchii 68 let a stal se tak nepochybným symbolem habsburského císařství. Již před válkou panovala obava, že úmrtím svého nejdéle sloužícího panovníka skončí i samotná habsburská říše.¹⁶⁴ Nakonec Rakousko-Uhersko přežilo svého panovníka o dva roky.

Karel chtěl říši zreformovat a zabýval se i možným ukončením dualistického způsobu vlády. Převzal ovšem říši uprostřed války, a proto nakonec vyslyšel proseb maďarských představitelů a nechal se korunovat uherským králem. Tímto krokem si snahu změnit dualismus v monarchii značně zkomplikoval.¹⁶⁵ Dalším krokem nového panovníka bylo omezení moci, jíž se v monarchii těšili armádní představitelé. V prosinci roku 1916 se sám postavil do čela vrchního armádního velitelství. Karel I dále omezil pravomoci vojenských soudů a nakonec dne 1. března 1917 odvolal náčelníka generálního štábu Conrada von Hötzendorfa, který následně převzal velení skupiny armád umístěných v Tyrolsku. Jeho nástupcem byl jmenován generál Arz von Straussenburg, jenž přestal řešit

¹⁶³ Tamtéž, s. 144–145.

¹⁶⁴ GALANDAUER, Jan, *Karel I. Poslední český král*, Praha 1998, s. 103

¹⁶⁵ KVAČEK, Robert, *První světová válka a česká otázka*, Praha 2003, s. 76.

věci politické a staral se pouze o vojenské záležitosti. Těmito kroky omezil politickou moc armádního velení¹⁶⁶

Další kroky nového panovníka byly čistě politické na 30. května se připravovalo znovuotevření říšské rady, na které se všechny politické směry pečlivě připravovaly.¹⁶⁷ Již dříve Karel vyhlásil amnestii dotýkající se politických vězňů, mezi nimiž bylo i mnoho českých představitelů (Kramář, Rašín, Klofáč aj.). Tento krok měl ukázat dobrou vůli nové vládnoucí garnitury a snahu o demokratizaci země. Proto také amnestie u některých představitelů československého zahraničního odboje nevyvolala pozitivní reakce, neboť ztratili jeden z pilířů své politiky, kterou byla perzekuce rakouskými úřady v českých zemích.¹⁶⁸

Před znovu otevřením říšské rady dokončil profesor Pekař spis určený Českému svazu, v kterém je žádán aktivní postup českých poslanců a zároveň požadavek na nové státoprávní uspořádání monarchie. Toto uspořádání Pekař znovu zdůrazňuje i ve spisu, jenž napsal pro případnou císařovu návštěvu Prahy. Pekařovy spisy byly odmítnuty radikální opozicí pro aktivistický podtón, ale zároveň již ukazovaly postupnou změnu hlavního politického proudu v českých zemích. V té době zároveň se svým projevem vystoupili čeští spisovatelé, kteří byli ještě radikálnější. Manifest spisovatelů pomohl vytvořit situaci, která nahrávala radikálním silám uvnitř jednotlivých politických stran.¹⁶⁹

Dne 30. května 1917 přednesli čeští poslanci své stanovisko, ve kterém se vyslovují pro důslednou reorganizaci monarchie, která by zaručila nový státní útvar Čechů a Slováků fungující uvnitř říše. Tato deklaráce vyvolala ostrou negativní reakci v Uhrách, protože Maďaři nechtěli připustit změnu dualistického uspořádání země. Třebaže postoj českých poslanců nebyl přímým útokem na existenci monarchie,

¹⁶⁶ GALANDAUER, s. 119–120.

¹⁶⁷ ŠEDIVÝ, s. 300.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 309.

¹⁶⁹ ŠEDIVÝ, s. 300–303.

znamenal velkou zpruhu pro zahraniční odboj.¹⁷⁰ Vystoupení československých legií v bitvě u Zborova vyvolala ostré reakce německých poslanců, ale císař nestál o novou aféru poškozující vztahy uvnitř monarchie, proto bitva u Zborova byla postupně zatlačena do pozadí. Ovšem československá zahraniční akce ji přirozeně propagandisticky velmi využila.¹⁷¹ Všechny tyto kroky vyvolaly postupný odklon od aktivistické politiky a česká scéna se vracela zpět do pasivního vyčkávání. Tato pasivita byla namířena proti státu nikoli v jeho prospěch. Reprezentace naopak začínala stále více naslouchat náladám vrstev obyvatelstva směřujících k rozpadu habsburské monarchie.¹⁷²

Snahu o úplnou samostatnost mohla československé zahraniční akci zhatit tajná mírová jednání, která byla zahájena z popudu císaře. Nejdůležitějším aktérem těchto jednání byl Sixtus Bourbonský, jenž byl bratrem císařovny Zity a zároveň sloužil v belgické armádě. Karel I prostřednictvím Sixta slíbil Francii, že bude podporovat navrácení Alsaska-Lotrinska do jejich rukou. Toto jednání podporovala hlavně Británie, která sama prostřednictvím generála Smutse vedení rozhovorů převzala.¹⁷³ Německo tušilo, že jeho spojenec vede tajná mírová jednání, ale jejich rozsah vyšel najevo, až vystoupením rakousko-uherského ministra zahraničí Czernina. Czernin ve své řeči hovořil o francouzské nabídce zahájení mírových rozhovorů, která ztroskotala na rakouském odmítnutí navrácení Alsaska-Lotrinska Francii. Tato řeč vyvolala okamžitě reakci u francouzského premiéra Clemenceaua, jenž konstatoval, že sám císař Karel I naopak souhlasil s navrácením dané provincie Francii.¹⁷⁴

Sixtova aféra znamenala definitivní konec Karlovy koncepce, jež měla vést k zachování monarchie. Ministr Czernin podal demisi a Karel I musel odjet na jednání s německými představiteli. Na jednání

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 303–305.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 310–312.

¹⁷² Tamtéž, s. 315.

¹⁷³ KVAČEK, s. 79–80.

¹⁷⁴ GALANDAUER, s. 215–217.

v belgickém Spa byl Karel nucen přijmout německé požadavky, a tím se Rakousko-Uhersko definitivně dostalo podřadného postavení vůči Německu. Německo tak teď prakticky řídilo všechny kroky svého spojence. Dohodou ze Spa skončilo definitivně jednání o možném separátním míru mezi dohodovými spojenci a Rakousko-Uherskem, který by znamenal pokračování habsburské monarchie.¹⁷⁵ Sixtova aféra definitivně pohřbila Rakousko-Uhersko, ale zároveň otevřela dveře budoucí samostatné Československé republice.

Zvyšující se odpor obyvatel vůči monarchii měl i důvod stále většího materiálního nedostatku základních komodit. K nedostatku se přidala i často dost drakonická opatření, která ještě více zhoršovala životní úroveň obyvatelstva. Proto ve velkých průmyslových podnicích rostl počet stávek. Dalším projevem nespokojenosti se staly tzv. hladové demonstrace, jejichž počet v roce 1917 strmě stoupal. Například v Hradci Králové počet demonstrujících dosáhl až 10 000 osob. V některých městech tyto demonstrace dostaly silně protiněmecký ráz. Postupně demonstrace přerostly z čistě sociálních na politické. Některé dělnické svazy přestaly souhlasit s aktivistickou politikou předsedy Sociální demokracie B. Šmerala. Nejmasovější vystoupení českých dělníků se konalo dne 1. května 1918 v Praze, kde se prvomájového pochodu zúčastnilo asi 100 000 lidí. I na této manifestaci byly předneseny kromě sociálních také požadavky politické.¹⁷⁶ Uklidnit rostoucí napětí v zemi měly tzv. asistenční jednotky, které ovšem mnohdy situaci spíše více vyhrocovaly. Za příklad může sloužit mnohdy zbytečné použití střelby, k němuž se příslušníci těchto jednotek uchýlovali. Tyto excesy ještě více popuzovaly obyvatele českých zemí proti Vídni. Pokračování habsburského státu se proto pro více a více lidí stávalo zbytečným.¹⁷⁷

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 231–234.

¹⁷⁶ ŠEDIVÝ, s. 319–323.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 323–326.

5.3 Vznik republiky

V této podkapitole se budu věnovat závěrečné cestě vedoucí ke vzniku republiky z pohledu vnitřní situace v českých zemích. Na předchozích řádcích jsem popsal měnící se tvář hlavního proudu české politické scény, která pomalu měnila svůj aktivistický ráz do čistě opozičního postoje. Důležitým aspektem rostoucí radikalizace širokých vrstev obyvatelstva byla stále klesající životní úroveň a nekončící perzekuce ze státní moci. Všechny tyto faktory následně zapříčinily touhu po novém samostatném státu Čechů a Slováků, která nakonec došla svého cíle.

Na počátku roku 1918 ministr zahraničí hrabě Czernin odmítl možnost národů konat podle práva na vlastní sebeurčení, neboť stále trval na řešení případných sporů v rámci ústavy států dualistické monarchie, ve kterých dané národnosti žijí. Česká politická scéna na tento přístup odpověděla tzv. Tříkrálovou deklarací vydanou dne 6. ledna 1918. Čeští zástupci požadují svobodu konání v rámci práva na sebeurčení a neakceptaci míru, v němž by toto právo nebylo přiznáno. Zároveň požadují možnost účastnit se samostatně mírového kongresu, kde by svá práva mohli volně obhajovat. Tříkrálová deklarace se dočkala důrazného odmítnutí ze strany německých poslanců a přirozeně byla odsouzena politickými představiteli monarchie.¹⁷⁸

Přestože v Tříkrálové deklaraci nebylo zmíněno, že by se české národní aspirace měly uskutečnit mimo monarchii, nemohlo její znění nikoho nechat na pochybách. Poslední nadějí mohli být energické kroky vlády vedoucí k dorozumění mezi národy v Rakousku-Uhersku žijících. Ovšem kroky, jenž by napětí uvolnily, nepřicházely, neboť představitelé rakouské vlády mimo jiné čekali na výsledky německého útoku na západě. Tato nečinnost ale pouze přispěla k většímu vyhrocení situace, protože i mnohé německé oblasti začaly smýšlet otevřeně protirakousky vyslovily touhu připojit se k Německu. Další olej do ohně přilil ministr

¹⁷⁸ GALANDAUER, s. 204–205.

zahraničí hrabě Czernin, který zaútočil na české politiky a jejich neochotu po míru, jenž si nepřejí pouze z čistě sobeckých nacionálních důvodů. Projev vzbudil silnou vlnu odporu v českém táboře a proti Czerninovi se postavilo mnoho českých politiků. Nebyla to jediná netaktičnost Czerninova v této době, neboť jiná jeho řeč spustila tzv. Sixtovu aféru, o níž jsem psal výše.¹⁷⁹

Situace v rakouské části monarchie naznačovala blízkost jejího konce, ale rakouský ministerský předseda Seidler přišel ještě s jedním nařízením, které mělo státní moc znovu upevnit. Byla vydána vyhláška o zřízení krajských vlád v Čechách, jejíž platnost měla být od 1. ledna 1919. Nařízení počítalo s vytvořením dvanácti krajů, z nichž sedm mělo být českých, čtyři německé a jeden (Budějovický) smíšený. Tento krok přirozeně vyvolal negativní reakce uvnitř české politické scény. Naopak mnozí umírněnější němečtí politici reagovali příznivě, protože docházelo k naplňování jejich požadavků. Parcelace Čech na národním principu pokračovala i za nového předsedy vlády Maxe Hussareka von Heinleina. Tento vládní postup ještě více vzdálil možnost kompromisu mezi Čechy a Vídní, ale také přinesl mnoho problémů v zahraničních vztazích západních velmocí vůči Rakousko-Uhersku.¹⁸⁰ Konečná fáze cesty vedoucí k rozpadu habsburské monarchie začala.

Po ztroskotání německé ofenzivy na západě začala mít situace poměrně rychlý spád. Rakouské síly v Itálii se začaly stahovat z piavské linie k řece Soča. Úplný rozklad postihl bulharskou armádu, která pomalu ztrácela chuť do dalších bojů.¹⁸¹ Dne 25. září 1918 Bulharsko nakonec požádalo o kapitulaci. Odstoupením Bulharska z války se zhroutila balkánská fronta a rakousko-uherští představitelé si uvědomovali, že budou též muset urychleně požádat o mír. Českým politikům byly nabízeny reformy, které ještě před pár lety požadovali, ale v situaci na

¹⁷⁹ ŠEDIVÝ, s. 328–330.

¹⁸⁰ ŠEDIVÝ, s. 332–333.

¹⁸¹ RAŠÍN, Ladislav, *Paměti Dr. Aloise Rašina*, Brno 1994, s. 203.

konci září panující již nemohlo českou politickou scénu uspokojit nic jiného než úplná samostatnost. Tento postoj velmi ovlivnily úspěchy zahraniční Československé rady, které byla samostatnost prakticky přislíbena všemi zeměmi Dohody.¹⁸²

V Čechách Národní výbor vzniknuvší v červenci roku 1918 připravoval podmínky pro možný státní převrat. S Národním výborem úzce spolupracovala Maffie, jež dohlížela na bezpečnostní a vojenská opatření nutná k provedení převratu. Již od jara P. Šámal a A. Rašín pracovali na seznamu osob, které by po převratu převzaly chod důležitých státních institucí. Na den 14. října byla vyhlášena generální stávka a velké demonstrace. Někteří socialističtí představitelé chtěli demonstrací využít k vyhlášení samostatné socialistické republiky, o kterém ale Národní výbor nebyl informován. Státní moc se o připravované akci dozvěděla a dne 14. října poslala do ulic Prahy vojsko, které by případnému převratu zabránilo.¹⁸³

Dne 16. října 1918 uskutečnil císař poslední pokus k záchraně monarchie vydáním manifestu, v kterém slibuje federalizaci říše. Karel I udělal poslední pokus k zachránění Rakouska-Uherska, když dne 16. října 1918 vydal tzv. federalizační manifest, jenž by monarchii přeměnil ve spolkový stát. Manifest musel být na žádost uherského ministerského předsedy Werkeleho pozměněn, aby zůstala územní integrita Uher neporušena, jinak hrozilo zastavení veškerého zásobování z Uher do Rakouska. Čas na reformy již ale vypršel, manifest odmítly zahraniční a domácí politické organizace zastupující Čechoslováky i jihoslovenské obyvatele. Jediná skupina, která se k manifestu připojila, byli zástupci české šlechty. Nepříznivá odpověď na rakouskou nabídku mírových podmínek přišla i od prezidenta Wilsona. Rakousko-Uherští představitelé se v ní odvolávali na známých Wilsonových 14 bodů, v nichž bylo počítáno s další existencí monarchie. Prezidentova odpověď poukazuje

¹⁸² ŠEDIVÝ, s. 339.

¹⁸³ RAŠÍN, s. 204–209.

na změněnou mezinárodní situaci, kdy již pouhá autonomie národů uvnitř říše žijících nestačí.¹⁸⁴

Po zveřejnění Karlova manifestu se začalo Rakousko-Uhersko rozpadat. Dne 21. října 1918 vyhlásilo 210 německých poslanců nezávislý stát Německé Rakousko, jenž měl zahrnovat všechna německá území v rakouské části říše. Karel I. odjel z Vídně na své uherské sídlo s celou rodinou. Nový ministerský předseda H. Lammasch se ještě snažil vyjednávat s jihoslovanskými nebo československými představiteli, ale výsledek schůzek byl předem daný. Rozklad monarchie nabral na síle a císař nakonec přijal všechny body požadované dohodovými spojenci před zahájením mírových jednání. Známou nótu podřizující se mírovým podmínkám poslal dne 27. října ministr zahraničí hrabě Andrassy. Habsburské monarchii zbývaly poslední dny existence.¹⁸⁵

Přijetí mírových podmínek se v českém táboře očekávalo, a proto plány na převzetí moci byly připraveny. Na nadcházejících rádcích popíši události dne 28. Října 1918, kdy došlo k vyhlášení samostatného Československého státu. Tato pro náš národ historická událost je velmi dobře popsána v pamětech Aloise Rašína, sepsané jeho synem Ladislavem, jež mi posloužily jako příloha. Postupné převzetí moci začalo zabráním tzv. Obilního ústavu, které jménem Národního výboru přišli vykonat A. Švehla a F. Soukup. Následně se po Praze rozšířila zpráva o přijetí mírových podmínek Rakousko-Uherskem, jež znamenalo kapitulaci. Kolem poledne začalo jednání Národního výboru, které vyhlásilo převzetí správy nad Československým státem do svých rukou. Samostatný Československý stát byl vyhlášen na Václavském náměstí a večer Národní výbor vydal první zákon československého státu, jež A. Rašín napsal v noci na 28. října. Zákon zajistil pokračování právního stavu nového státu, protože nechal v platnosti nařízení nutné k jejímu chodu. Zároveň výběr formy vládnutí nechal na rozhodnutí Národního

¹⁸⁴ GALANDAUER, s. 258–261.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 263–269.

shromáždění. Prakticky bezproblémové převzetí moci bylo tak dokončeno.¹⁸⁶

Jako reakci na státní převrat vyhlásili němečtí poslanci vznik provincie Deutsch-Böhmen, která měla být součástí Německého Rakouska. Hlavní městem provincie se stal Liberec a územně pod ní spadalo Karlovarsko, Podkrušnohoří a Liberecko. Následně byly vyhlášeny další tři německé provincie, jež zahrnovaly území s německy mluvícím obyvatelstvem. Situaci v českém pohraničí musela řešit, až armáda, která všechny zmíněné provincie postupně v prosinci obsadila. Dne 30. října 1918 se po jednání ve Sv. Martině přihlásili k novému státu i slovenští političtí představitelé.¹⁸⁷

Habsburská monarchie trvající po staletí skončila svojí existenci dne 4. listopadu 1918 po podepsání kapitulace.¹⁸⁸ Válka pro národy bývalé monarchie tímto dnem skončila, ale klidu se novým státům nedostávalo. Následující léta střeoevropský region zachvátilo několik lokálních střetů mezi národy bývalé habsburské monarchie. Tyto střety poznamenaly vztahy mezi jednotlivými zeměmi regionu na dlouhá léta dopředu a zůstaly jednou z překážek při možném navazování vzájemného spojení před druhou světovou válkou. Nové státy tížily zpočátku i problémy ekonomické dané ztrátou velkého společného trhu a přirozeně i rozvrácením jednotlivých hospodářství válkou. To je však již jiná kapitola střeoevropských dějin, která přesahuje rozsah mé diplomové práce

5.4 Zahraniční odboj v době formování legií

Tuto kapitolu nemohu začít jinak než krátkým pojednáním o zásadní události, která změnila tvář Ruska. Carské Rusko se již delší dobu potýkalo s materiálními nedostatky na frontě i v zázemí. Mysl obyvatel zasáhly také obrovské ztráty a neúspěchy carské armády. Poslední

¹⁸⁶ RAŠÍN, s. 21 –216.

¹⁸⁷ ŠEDIVÝ, s. 351

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 352

střípkem, jenž chyběl k vytvoření revoluční situace, byla krutá zima na přelomu let 1916–1917. Dne 8. března započaly mohutné demonstrace v Petrohradu, jež pokračovaly několik dní. Proti režimu se postupně vzbouřila i velká část armády a car tento tlak již nemohl ustát, proto dne 15. března abdikoval.¹⁸⁹

Příchod revoluce Masaryka zaskočil, neboť nevěděl, jaké bude mít následky pro spojence. Po zhodnocení situace zaslal dne 18. března 1917 ruským představitelům telegram, v němž revoluci vítá, protože Rusko nastoupilo cestu k demokracii a má tudíž plné právo hlásat nutnost svobody pro slovanské národy uvnitř Rakouska-Uherska. Masaryk v telegramu nezapomněl ani na další cíle dohodových spojenců, uvedené v již často zmiňované odpovědi Spojenců prezidentu Wilsonovi. Svržením carského režimu odpadla jedna z možných překážek Masarykova příjezdu do Ruska, neboť patřil ke kritikům minulého režimu. Proto svou cestu stále odkládal obávaje se případného střetu s ruskou vládou, který by zhoršil postavení československé zahraniční akce v očích Spojenců. Po carově abdikaci se ovšem do vlády dostalo několik Masarykových známých a politické klima doznalo velkých změn. To vše přimělo Masaryka k rozhodnutí odcestovat do Ruska, aby se podílel na formování československých jednotek.¹⁹⁰

Masaryk plánoval odplout do Ruska dne 17. dubna 1917, ale v důsledku ponorkové války vedené Německem byla loď, kterou měl cestovat, potopena. Vrátil se proto ještě na nějaký čas do Londýna, kde mohl probrat situaci v Rusku přímo se Štefánikem a Benešem. Následně na to dne 5. května odplouvá Masaryk definitivně od anglických břehů přes Norsko a Švédsko do Ruska, kde bude pobývat dalších 11 měsíců.¹⁹¹

¹⁸⁹ DVOŘÁK, Libor, SLÁDEK, Zdeněk, ŠVANKMAJER, Milan, VEBER, Václav, *Dějiny Ruska*, Praha 2010, s. 324–325.

¹⁹⁰ MASARYK, *Světová revoluce. Za války a ve válce 1914–1918*, s. 106 – 107.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 107–108.

Po příjezdu do Petrohradu Masaryk vyhledal ministra zahraničí P. Miljukova, kterého znal už z dřívějších dob. Následně navázal styky s dalšími představiteli ruské prozatímní vlády, zvláště s jejím předsedou knížetem Lvovem. Díky možné nejednotnosti ruských vládních kruhů, bylo nutno kontaktovat politické zastoupení, či vojenské mise dalších dohodových států. V té době přibilo do Petrohradu zastoupení Spojených států Amerických, v kterém měl Masaryk několik známých včetně V. Vosky, jenž přijel pomoci s organizováním zpravodajství pro americkou vládu. Po ustanovení nové vlády pod vedením A. Kerenského Masaryk navázal styky i s jeho ministry. Nezůstal pouze u politických rozhovorů, neboť také vystoupil na několika veřejných přednáškách a publikoval několik článků o nutnosti rozbití Rakouska-Uherska.¹⁹²

S úkolem formovat z československých zajatců vojsko přijel do Ruska J. Dürich a M. Štefánik již v roce 1916. Ovšem snaha na vytvoření velkých jednotek ztroskotávala na neochotě představitelů carského režimu. Postupem roku se dostalo ujištění o možnosti vojsko zformovat, ale vše stále postupovalo velmi pomalu. Zásadnějším problémem se ukázala Dürichova nespolehlivost, neboť se dal zlákat představiteli ruského nacionalistického křídla, aby přijal předsednictví v ustanovené Národní radě pro Rusko. Hlásané Dürichovy myšlenky o případném připojení Českých zemí a Slovenska k Rusku přirozeně vyvolaly negativní reakci na západě Evropy. Británie i Francie měly strach z panslavistických myšlenek, proto Dürichovo vystupování mohlo československé akci velmi uškodit. Spory o kompetence mezi Štefánikem a Dürichem tedy ukončila až březnová revoluce, po které došlo i k zásadní změně postoje nových politických představitelů. Národní rada pro Rusko vedená Dürichem je zrušena a ruští vládní představitelé uznávají jako hlavního představitele československého národa Masaryka.¹⁹³

¹⁹² Tamtéž, s. 109–110.

¹⁹³ MASARYK, *Světová revoluce. Za války a ve válce 1914–1918*, s. 122–126.

Po ukončení těchto sporů byla po Masarykově příjezdu založena tzv. Odbočka Národní rady pro Rusko. Tato Odbočka velice zjednodušila práci zahraničního odboje v Rusku, neboť sjednotila všechny dříve do více skupin roztráštěné představitele. Velmi také pomohla přítomnost Masarykova, protože jako hlavní představitel Národní rady mohl přímo na místě uplatňovat svoji autoritu, a tím se československá akce pro představitele ruské politické scény stávala více důvěryhodnější. Hlavním úkolem Odbočky se přirozeně stalo rozšiřování vojenských jednotek Československých v Rusku působících, jakož i péče o vojsko stávající. Sekretářem Odbočky byl jmenován Jiří Klecanda, jenž v Rusku působil od roku 1909. Podle plánů se československé legie v Rusku měly rozrůst na dvě divize, které by byly převezeny do Francie. U tohoto počtu nemělo zůstat a postupně by se měl tvořit korpus dalších vojenských jednotek, jenž se měl rovněž přesunout na francouzská bojiště.¹⁹⁴

Návrh na organizaci budoucího československého vojska ve Francii vypracovala v létě roku 1917 Národní rada. Vojsko mělo spadat pod francouzské velení a jeho vznik měl posvětit dekret francouzského prezidenta. Jednotky budou přísahat československému národu, jehož představitelem je Národní rada.¹⁹⁵ Československé legie v Rusku se brzy začaly mohutně rozšiřovat a po úspěšném borovském vystoupení jejich počet přesáhl 40 000. Nastal proto problém se zásobováním a úřady Odbočky museli jednat přímo s ukrajinskými zemědělci, neboť většina legií se nacházela na tomto území. K jednáním přímo s Ukrajinci došlo, protože ruská armáda i vládní scéna byla ve stále větším rozvratu. V důsledku obecného rozvratu nastaly i potíže s transportem československých vojsk do Francie.¹⁹⁶ Do těchto problémů zasáhla událost celosvětového významu, kterou byla tzv. Říjnová revoluce.

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 130–132.

¹⁹⁵ BENEŠ, *Světová válka a naše revoluce III. Vzpomínky a úvahy z bojů za svobodu národa*, s. 272–273.

¹⁹⁶ MASARYK, *Světová revoluce. Za války a ve válce 1914–1918*, s. 135–136.

Masaryk se stal přímým svědkem bolševického převratu, protože v době revoluce působil v Petrohradu. Situace v Petrohradu po převratu nebyla bezpečná, a proto představitelé Odbočky naléhali na Masaryka, aby se přesunul do Moskvy. V Moskvě Masaryk dokonce bydlel v hotelu, kde působila vojska věrná premiérovi Kerenskému, a bolševické síly hotel oblehly. Masaryk byl dokonce zvolen mluvčím cizinců, kteří v hotelu působili. Další jeho zastávkou se stal Kyjev, v jehož okolí sídlily československé vojenské jednotky. Bolševické jednotky následně v únoru roku 1918 Kyjev dobyli a českoslovenští představitelé nakonec s nimi sjednali smlouvu o neutralitě legionářských jednotek. Československá armáda se stala po dohodě s francouzskou vojenskou misí součástí armády francouzské. Po dohodě s představitelem bolševických vojsk Muravjovem obdrželi českoslovenští představitelé od něho listinu zaručující bezpečný přesun legií do Francie.¹⁹⁷

Přirozeně panovala snaha některých bolševických představitelů o přemluvení legionářů ke vstupu do Rudé armády. Dle Masaryka této výzvy uposlechlo cca. 218 mužů, z nichž někteří za krátkou dobu přestoupili zpět do legií.¹⁹⁸ Přirozeně se i mezi československými představiteli našli lidé hlásící se k Bolševikům. Za Masarykovy nepřítomnosti v Kyjevě založili dokonce Československou revoluční radu. Zajímavostí bylo, že přes jistou radikálnost této rady se Masaryk po dohodě stal jejím vůdcem. Lidí sympatizujících s bolševickým hnutím a stojících v opozici proti hlavním představitelům zahraničního odboje byl ale minimální počet, proto se tento problém nestal v zahraničním odboji zásadním. Problémem ovšem bylo jednání ruských bolševických představitelů s Ústředními mocnostmi o míru a také postupné osamostatňování Ukrajiny. Českoslovenští legionáři museli proto co nejdříve započít svůj pochod směrem do Francie.¹⁹⁹

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 138–140.

¹⁹⁸ MASARYK, *Světová revoluce. Za války a ve válce 1914–1918*, s. 139–140.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 146–147.

Vojenská i politická situace v Rusku panující, podepřela plán odchodu našich vojsk směrem na Sibiř, odkud by pak lodí zamířili do Francie. Masaryk dbal na apolitičnost legií a na nevměšování se do vnitřní ruské politiky, proto odmítl nabídky žádající legie o pomoc jak od bolševických, tak i od formující se protibolševické opozice.²⁰⁰ Po podepsání příměří mezi Ruskem a Ústředními mocnostmi již Masarykova přítomnost v Rusku nebyla nutná. Masaryk odjel do Moskvy dojednat poslední podrobnosti s představiteli nového režimu ohledně odchodu československých legií z Ruska. Přesun byl též pokryt finančně i materiálně. Dne 6. března 1918 měl Masaryk projev před krajany žijícími v Rusku a den následující přednesl poselství legionářům. V tento den večer z Moskvy odjel do Vladivostoku. Ve Vladivostoku dostal Masaryk zprávy o srážkách legionářů s Němci u Bachmače a následném zahájení odchodu československých vojsk směrem na Sibiř. Dne 1. dubna Masaryk odcestoval mandžuskou dráhou přes celou Koreu do Fusanu a následně lodí do Japonska.²⁰¹ Z Japonska pak následně odjel do USA, kde strávil poslední měsíce války a zpět do Evropy již jel jako vedoucí představitel nového československého státu.

²⁰⁰ Tamtéž, s. 149.

²⁰¹ MASARYK *Světová revoluce. Za války a ve válce*, s. 156–159.

6 POSLEDNÍ MĚSÍCE VÁLKY A VZNIK ČESKOSLOVENSKA

Dne 6. dubna 1918 připlul Masaryk do Japonska, kde se zdržel dalších 14 dní. V Tokiu byl kontaktován americkým vyslancem Ronaldem Sletorem Morisem, který Masaryka poprosil o sepsání memoranda pro prezidenta Wilsona o stavu Ruska. Masaryk mu vyhověl a daný text sepsal a zároveň připojil odpovědi na otázky týkající se účasti československého zahraničního odboje na věcích válečných.²⁰² Po dvou týdnech strávených v Japonsku čekala budoucího prezidenta Československa další plavba, tenkrát do Kanady, odkud pak přešel do USA.

Již v Japonsku se Masaryk dověděl o konání tzv. Římského kongresu utlačovaných národů Rakousko-Uherska a při cestě do Kanady si mohl tyto události více rozvážit. Je nepochybné, že kongres znamenal velký úspěch pro dané národy. Jak píše Beneš ve svém díle *Světová válka a naše revoluce*, na konferenci se všechny národy shodly na pokračování odporu proti Rakousku-Uhersku a Německu, za velkého politického zájmu a zaštitění. Velká část politické scény dohodových mocností se k budoucímu samostatnému statutu daných národů stavěla kladně. Ochota k tomuto postoji ještě vzrostla po začátku tzv. Sixtovy aféry.²⁰³

Řeč rakouského ministra Czernina o jednáních s Francouzi a následná Clemenceauova reakce československé zahraniční akci velmi pomohla. Následné podepsání užší vojenské a hospodářské spolupráce v belgickém Spa mezi Německem a habsburskou monarchií definitivně uzavřelo možnost sjednání míru mezi zeměmi Dohody a Rakousko-Uherskem bez Německa. Beneš proto tyto dny, jakož i jednání zahraničního výboru francouzského parlamentu konaného dne 10. května

²⁰² MASARYK, *Světová revoluce. Za války a ve válce 1914–1918*, s. 159–161.

²⁰³ BENEŠ, *Světová válka a naše revoluce II. Vzpomínky a úvahy z bojů za svobodu národa*, 111–114.

1918, kdy bylo vše projednáno a bylo rozhodnuto vyslovit podporu všem národům habsburské monarchie usilujícím o samostatnost, považoval za definitivní změnu francouzské politiky ve vztahu k Vídni, a tím i československé zahraniční akci.²⁰⁴ Beneš poté zintenzivněl jednání s vrcholnými francouzskými politiky o uznání Národní rady. Benešovo vyjednávání bylo velmi důležité, a dokonce podle francouzského publicisty Fournola měl Beneš velká podíl na konečném pádu Rakouska-Uherska.²⁰⁵

Americký prezident Wilson vyhlásil na začátku roku své důležité poselství, které shrnul do známých 14 bodů nutných k ukončení války. Rakousko-Uhersko i Německo tento program odmítly.²⁰⁶ I přes tento negativní postoj se některé politické kruhy hlavně ve Velké Británii a USA nevzdávaly možné dohody s habsburskou monarchií u uzavření míru, který by celistvost Rakousko-Uherska zachoval. O angažování britských představitelů v jednáních o případném míru s Rakousko-Uherskem jsem již psal. V zimě roku 1918 se kontakty obnovily, když souhlas k tomu vydal samotný ministerský předseda Lloyd George. Prostředníkem k jednání byl tentokrát legační rada Skrzyńsky žijící v Bernu. Přes něho byla Vídeň několikrát dotazována, zda se odloučí od Německa a začne vyjednávat o míru sama. Odpověď Rakousko-Uherska byla velmi vyhýbavá, ale spíše negativní. Tyto snahy úplně ukončilo propuknutí Sixtovy aféry, od této chvíle i britští představitelé definitivně změnili postoj k pokračování habsburské monarchie.²⁰⁷

Tajná jednání s představiteli Rakouska-Uherska vedly také USA. Vše se opíralo o známé Wilsonovo poselství. Císař Karel si s prezidentem Wilsonem vyměnil několik sdělení. Zprávy byly posílány přes rakouského vyslance působícího v Madridu. Prezident Wilson se

²⁰⁴ BENEŠ, *Světová válka a naše revoluce II. Vzpomínky a úvahy z bojů za svobodu národa*, s. 120–127.

²⁰⁵ KERNER, Robert, J., *Two Architects of New Europe: Masaryk and Beneš*. In: *The Journal of International Relations* 12, 1921, 1, s. 39.

²⁰⁶ MASARYK, *Světová revoluce. Za války a ve válce 1914–1918*, s. 168.

²⁰⁷ BENEŠ, *Světová válka a naše revoluce II. Vzpomínky a úvahy z bojů za svobodu národa*, s. 130–132.

s císařem shodl v některých záležitostech, ale v jiných ke shodě nedošlo. Vídňi vadily expanzivní plány Francie a Itálie dělající si nárok na některá území. O druhé odpovědi císaře Wilsonovi bylo již ministrem zahraničí Czerninem informováno Německo, a proto se dá předpokládat, že formulování odpovědi bylo jeho představiteli ovlivněno. Při výměně telegramů došlo k velkému průtahu ze strany Španělska, neboť někteří jeho politici se obávali o důsledky pro zemi z této její role plynoucí. V tomto časovém rozmezí došlo již k dojednání Brest Litevského míru a k již několikrát zmíněnému propuknutí Sixtovy aféry. V důsledku aféry rezignuje ministr zahraničí Czernin. Hrabě Burián dosazený na jeho místo nařizuje zastavení již připravené další odpovědi císaře prezidentovi Wilsonovi. V této, pro československou zahraniční akci příznivě se měnící, atmosféře přijíždí Tomáš Garrigue Masaryk do USA.²⁰⁸

Dne 5. května 1918 je přivítán velkou manifestací krajanských spolků v Chicagu. Tyto manifestace pak pokračovaly v dalších městech, do kterých Masaryk zavítal. Chicagská manifestace je velmi okázalá a přispěje k Masarykově publicitě v USA. V této době již panuje v českých krajanských spolcích shoda, protože většina hlasů stavicí se proti postupu zahraničního odboje byla umlčena vstupem USA do války na straně dohodových mocností.²⁰⁹ Po necelém měsíci pobytu byla československým představitelům odevzdána deklaráce vlády USA, v níž byly vyjádřeny sympatie vlády tzv. utlačovaným národům žijícím v habsburské monarchii, kteří svůj boj formulovali na již zmiňované Římské konferenci. Tato deklaráce se dá považovat za důkaz změny americké politiky ve vztahu k Rakousku-Uhersku.²¹⁰

Hned následující den po zaslání deklaráce podepsal Masaryk Pittsburskou dohodu. Pittsburská dohoda byla dohoda mezi zástupci tzv. Slovenské ligy, českého národního sdružení a Svazu českých katolíků

²⁰⁸ BENEŠ, *Světová válka a naše revoluce II. Vzpomínky a úvahy z bojů za svobodu národa*, s. 134–141.

²⁰⁹ MASARYK, *Světová revoluce. Za války a ve válce 1914–1918*. 172–173.

²¹⁰ BENEŠ, *Světová válka a naše revoluce II. Vzpomínky a úvahy z bojů za svobodu národa*, s. 142.

v USA. Tato dohoda zaručovala obyvatelům Slovenska poměrně rozsáhlou autonomii, proto se v blízké budoucnosti stala předmětem sporu, protože autonomie zde obsažená nebyla Slovensku příznána. Masaryk tuto dohodu (nikoli smlouvu) bral jako lokální dohodu amerických Čechů a Slováků mezi sebou, a tudíž nemohla být závazná pro budoucí jednání o podobě společného státu. Ve svém díle *Světová revoluce* dále uvádí, že dohoda má ustanovení o tom, že o přesném statutu slovenského národa v rodícím se státě budou rozhodovat legální zástupci slovenského obyvatelstva. Definitivní rozhodnutí slovenských zástupců se podle něj stalo dne 30. října roku 1918 v Turčanském Svatém Martině, kdy se slovenští zástupci přihlásili ke společnému státu a vzájemné jednotě s českými zástupci.²¹¹ Zkoumání této dohody znovu nabude na významu v pohnutých měsících na sklonku První republiky a v krátkém trvání republiky Druhé.

Slovenská otázka byla v USA velmi živá a diskutovaná mezi krajany. Mnozí byli pro velkou autonomii nebo úplnou samostatnost Slovenska. Tyto tendence panovaly i mezi některými Slováky žijícími v Rusku, kteří si dělali velké naděje z některých projevů cara. Jiní slovenští představitelé dokonce usilovali o spojení s Ruskem. Proti této snaze postavil Masaryk ideu společného státu Čechů a Slováků, jež měla mít mnohem větší šanci na uskutečnění. Masaryk dále uvádí uherské snahy o uznání jejich celistvosti americkými představiteli. Proto podle něj nemá plán na úplnou samostatnost Slovenska reálnou šanci na úspěch. Nakonec se tedy většina slovenských představitelů vyslovila pro sjednocení v budoucím společném státním svazku s obyvateli Čech Moravy a Slezska.²¹²

Masaryk se hned od začátku pobytu v USA snažil navázat kontakty s lidmi z různých politických kruhů, a tím více proniknout do podvědomí amerických politických elit. Osobou, která mu velmi pomohla při

²¹¹ MASARYK, *Světová revoluce. Za války a ve válce 1914–1918*, s. 174.

²¹² Tamtéž, s. 174–176.

navazování různých důležitých styků, byl americký podnikatel Charles Richard Crane, jehož znal Masaryk již z minulých návštěv USA. Masaryk brzy navázal kontakt se zahraničním sekretářem R. Lansingem, jakož i s další pro československou akci důležitou osobou, plukovníkem Housem. Díky již zmiňovanému Ch. Cranovi dostal Masaryk možnost setkávat se i s prezidentem Wilsonem. Tyto kontakty byly důležité pro zdárné dokončení snah o samostatnost Československa. Masaryk byl v úzkém kontaktu i s různými novináři z důležitých periodik. Tato činnost velmi zviditelnila československou otázku v USA.²¹³

Nejdůležitější událostí, která československý zahraniční odboj dostala do širokého zájmu veřejnosti, byla tzv. sibiřská anabáze československých legií. První problémy při přepravě legií směrem na Sibiř se objevily již při Masarykově cestě do USA. Problémy způsobila hlavně nekoordinovanost lokálních sovětských správ s centrální vládou v Rusku. Dne 14. května se stal incident ve městě Čeljabinsk mezi legionáři a německými zajatci, na jejichž stranu se přidali i místní bolševičtí zástupci. Bylo zatčeno několik československých vojáků. Představitelé legií se tedy rozhodli dobít celé město a následně si vynutit cestu směrem k Vladivostoku vojensky. V průběhu příštích dnů přicházely z Ruska zprávy o dobytí dalších měst (Samara Kazaň aj.) a opanování velké části transsibiřské magistrály. Tato akce československých legií znemožnila rychlý přísun zbývajících zajatců z tábora Centrálních mocností, kteří tak nemohli podpořit dosud úspěšně se rozvíjející německou ofenzivu na západní frontě. Proto bylo vojenské počínání legionářů velmi pozitivně přijímáno, jak u široké veřejnosti, tak hlavně v politických kruzích dohodových spojenců. Masaryk se díky tomu stal známým po celých USA a na plánování budoucích kroků americké vlády měla tato anabáze velký vliv.²¹⁴

²¹³ MASARYK, *Světová revoluce. Za války a ve válce 1914–1918*, s. 184–186.

²¹⁴ MASARYK *Světová revoluce. Za války a ve válce 1914–1918*, 213–214.

Rozdíl ve změně politického kurzu hlavně Velké Británie a USA ve vztahu k Rakousku-Uhersku ve výše uvedených událostech (Sixtova aféra, Sibiřská anabáze aj.), byl značný. Pro příklad této změny bych uvedl postoj britského předsedy Lloyda George. Zatímco ještě v prvních měsících roku 1918 chtěl stále přes prostředníky jednat o možném samostatném míru s Rakouskem Uherskem, kdy by habsburská monarchie zůstala zachována.²¹⁵ Tak na počátku září roku 1918 posílá Národní radě blahopřejný telegram, v kterém oceňuje roli českých legií, kteří přispěli k porážce vojsk Centrálních mocností.²¹⁶

V létě roku 1918 byla postupně uznána Národní rada jako nejvyšší orgán Čechoslováků a zahraniční armáda jako součást vojsk dohodových spojenců. Ochota uznat Národní radu přišla dne 3. června 1918 od britských představitelů zasláním tzv. Balfourovy nóty.²¹⁷ Francie oficiálně uznala Národní radu dne 29. června 1918 nótou ministra Pichona. Následující den československý 21. pluk slavnostně přebírá bojovou zástavu a jako první jednotka samostatné československé armády ve Francii putuje přímo na frontovou linii.²¹⁸ V srpnu téhož roku britští představitelé změnili ochotu na oficiální uznání československých armád, jako vojsk spojeneckých a Národní rady jako hlavního partnera z řad československého národa. Tuto britskou deklaraci považuje Beneš za jeden z nejdůležitějších úspěchů Národní rady, neboť k ní následně byla připojena i britsko-československá konvence, která byla podepsána dne 3. září 1918. V této konvenci je již Československo uvedeno jako spojenec, proto se může zúčastnit všech konferencí dohodových států.²¹⁹

Po definitivním zastavení velkého německého útoku se válka začala rychle chýlit ke svému konci, protože neúspěchy na bojištích

²¹⁵ CASSAR, s. 224–225.

²¹⁶ MASARYK, *Světová revoluce. Za války a ve válce 1914–1918*, s. 240.

²¹⁷ BENEŠ, *Světová válka a naše revoluce III. Vzpomínky a úvahy z bojů za svobodu národa*, s. 359.

²¹⁸ BENEŠ, *Světová válka a naše revoluce II. Vzpomínky a úvahy z bojů za svobodu národa*, s. 229.

²¹⁹ Tamtéž, s. 283–285.

zaznamenávaly i ostatní země Centrálních mocností. Již jsem psal, že na začátku září postihla krize Bulharsko, které nakonec dne 21. září kapituluje a následně podepisuje příměří s dohodovými vojsky.²²⁰ Rakousko-Uherská vojska vyklízela pozice na jižní frontě, kde po boku italských vojsk bojovali i českoslovenští legionáři. Tato pomoc byla velmi kvitována ministerským předsedou Orlandem, jak je patrné z jeho odpovědi na blahopřání k vojenským úspěchům, jenž obdržel od M. R. Štefánika.²²¹ Představitelé habsburské monarchie plánovali ještě celistvost země zachránit, což přirozeně neušlo představitelům československé zahraniční akce. Proto bylo rozhodnuto na přeměně Národní rady na prozatímní československou vládu. Dne 14. Října 1918 byla oficiálně zřízena prozatímní československá vláda. Předsedou vlády se stal Masaryk, E. Beneš zastával funkci ministra vnitra a Štefánik byl ministrem války. Zároveň vláda jmenovala první vyslance mířící do hlavních měst dohodových spojenců. Hned následující den uznala prozatímní vládu Francie.²²²

Císař Karel se snažil celou situaci zachránit vydáním Manifestu, v němž se zavazuje přeměnit Rakousko-Uhersko na federalizovaný stát. Zároveň jeho představitelé zaslali nabídku k zahájení mírových jednání prezidentovi Wilsonovi. Na Manifest odpověděl Masaryk deklarací, kde odsuzuje Karlovu pozdní snahu o důslednou reformu říše a sám zveřejnil hlavní pilíře budoucího státu na československém území navržené prozatímní vládou. Deklarace byla americkými vládními činiteli pozitivně přijata. Definitivní konec Karlovým nadějím o zachování celistvosti Rakouska-Uherska udělala Wilsonova odpověď jeho mírové nabídce. V odpovědi je zdůrazněna změna mezinárodní politické situace, která se projevila i na vztahu USA k Rakousku-Uhersku. Wilson mezitím uznal za oprávněné snahy tzv. utlačovaných národů žijících v habsburské monarchii. Proto se již nemohl spokojit s pouhou jejich autonomií

²²⁰ MASARYK, *Světová revoluce. Za války a ve válce 1914–1918*, s. 247.

²²¹ BENEŠ, *Světová válka a naše revoluce III. Vzpomínky a úvahy z bojů za svobodu národa*, s. 367–368.

²²² MASARYK, *Světová revoluce. Za války a ve válce 1914–1918*, s. 248.

uvedenou v jeho známém lednovém projevu. Podle něj si samotní obyvatelé těchto národů musí rozhodnout o své budoucnosti.²²³ Dny Rakouska-Uherska byly sečteny.

V říjnu roku 1918 byla Národní rada oficiálně uznaná posledním z velkých spojenců, a to Itálií. V prohlášení se premiér Orlando vrátil k podepsané dohodě z dubna téhož roku, která formulovala tvoření a účast našich legií na italském bojišti. Na tuto dohodu navázalo předběžné odsouhlasení budoucí smlouvy mezi Itálií a Československem, jež dojednal Beneš při své říjnové návštěvě Itálie.²²⁴ V následujících dnech byla vyhlášena deklarace Československé nezávislosti, doprovázená vytvořením prozatímní vlády. Po postupném uznání prozatímní vlády všemi dohodovými spojenci, se ve francouzském tisku objevila nečekaná zpráva o možnosti svobodného vycestování českých politiků. Tento souhlas byl součástí posledního plánu Vídně na udržení celistvosti říše, neboť rakousko-uherští představitelé stále doufali v možnost pro ně kladné dohody, která již ale v dané situaci nebyla možná. Zástupci Národního výboru proto vycestovali do Ženevy, kde se setkali s Benešem a dalšími představiteli prozatímní vlády.²²⁵

Delegace Národního výboru přijela do Ženevy dne 26. října 1918 a samotná jednání začala o dva dny později po příjezdu E. Beneše. Při jednání pražská delegace shrnula situaci panující v českých zemích a předložila i různé obavy z věcí, které mohou nastat po pádu habsburské monarchie. Jako příklad uvedu strach některých delegátů z vpádu německých vojsk na území budoucího československého státu. Po vyslechnutí těchto zpráv přišel se svým referátem Beneš, který nastínil mezinárodní garance, jež se v posledních měsících československému zahraničnímu odboji podařilo zajistit. Nakonec potřeboval souhlas pražských zástupců s kroky, které Národní rada a nyní již prozatímní

²²³ MASARYK, *Světová revoluce. Za války a ve válce 1914–1918*, s. 248–250.

²²⁴ BENEŠ, *Světová válka a naše revoluce II. Vzpomínky a úvahy z bojů za svobodu národa*, s. 353–354.

²²⁵ Tamtéž, s. 381–382.

vláda učinila. Souhlas mu byl dán, a proto mohl ukázat jednotu československé politické scény domácí i zahraniční. Tato dohoda dovršila československou revoluci politicky a ve stejný den byla vyhlášením nezávislosti v Praze dovršena i prakticky.²²⁶

V dalším jednání se přešlo k čistě praktickým věcem, jako byl budoucí statut nového státu nebo složení vlády. Při projednávání o podobě nového státu se většina delegátů klonila k republice s T. G. Masarykem jako prezidentem. Republikánské zřízení bylo také nakonec schváleno. Následně se začalo jednat o obsazení nejdůležitějších postů v budoucí vládě. Obě strany se dohodly, že premiérem bude K. Kramář, ministrem zahraničí E. Beneš, ministrem války M. R. Štefánik a s ohledem na početnou německou menšinu měl být ve vládě i německý zástupce. Nastíněna byla i příprava budoucí národní měny, jakož i otázka zásobování či fungování velkých podniků na území sídlících.²²⁷

Dne 30. října 1918 se k novému státu přihlásili též zástupci Slovenska a v listopadu stejnou touhu projevili i představitelé Podkarpatské Rusi. Podoba československého státu tak byla dokončena. Beneš proto poslal zprávu Masarykovi, aby se vrátil do nové vlasti, která dne 14. listopadu oficiálně dostala republikánskou podobu a Masaryk byl zvolen jejím prvním prezidentem. Masaryk tedy dne 20. listopadu 1918 odplouvá s New Yorku již jako prezident nového státu se všemi poctami k tomu náležejícími.²²⁸

Masaryk připlul do Evropy na konci listopadu a přes Londýn cestoval dále do Paříže a z Paříže do Itálie. Všude v těchto zemích byl přijat již jako prezident Československa nejvýznamnějšími politickými zástupci. Důležité bylo také jednání s Jihoslovany a Rumuny, na kterém byla nastíněna budoucí tzv. Malá dohoda. Ve Francii a v Itálii Masaryk navštívil i Československé legie zde působící. V Paříži již probíhali

²²⁶ BENEŠ, *Světová válka a naše revoluce II. Vzpomínky a úvahy z bojů za svobodu národa*, s. 382–390.

²²⁷ Tamtéž, s. 391–398.

²²⁸ MASARYK, *Světová revoluce. Za války a ve válce 1914–1918*, s. 260–262.

přípravy na mírovou konferenci, proto také Masaryk vydal spis, který obsahoval mírový program pro Evropu. Tento program byl hned otištěn Steedem v britských *Timesech*. Po tomto cestování vstoupil Masaryk dne 20. prosince 1918 po čtyřech letech na území Čech.²²⁹

Dne 21. prosince 1918 Masaryk přijel do Prahy, kde ho čekalo velkolepé uvítání. Hned následující den na Pražském hradě přednesl první poselství k národu, v němž uvádí stručný přehled zahraniční akce vedoucí k samostatnosti Československa.²³⁰ Práce představitelů zahraničního i českého odboje tak byla dokončena a nad Pražským hradem zavlála vlajka nového samostatného státu.

²²⁹ Tamtéž, s. 298–301.

²³⁰ Tamtéž, s. 302

7 ZÁVĚR

Vyhlášením republiky a zvolením Masaryka jejím prezidentem se úspěšně završila odbojová činnost. Jen málo představitelů české politické a kulturní scény na počátku války usilovalo o úplnou samostatnost českých zemí, v té době žijící ve svazku s habsburskou monarchií již několik století. Mezi nimi byl i Tomáš Garigue Masaryk. Vysokoškolský profesor, filosof a v neposlední řadě politik přišel do hlavního města Čech na počátku 80. let 19. století. Již zanedlouho se stal svými názory a postoji známým u širokých vrstev obyvatel, protože se dotýkal dosti citlivých oblastí nacionálního i náboženského života. Postojem ve sporech o pravost Rukopisů otevřel starou ránu českého národa toužící o dokladu své historické velikosti. Masaryk ukazoval na falešnost Rukopisů a žádal o čistě vědecké bádání. Další postoj, který postavil značnou část veřejnosti proti jeho osobě byla jeho účast při vyšetřování tzv. rituální vraždy spáchané židem Hilsnerem. Masaryk ukázal nepravost tohoto úsudku, který v českých zemích vyvolal značné antisemitské nálady. Masarykův postoj při vyšetřování Hilsnerova případu vyvolal mezinárodní ohlas, a to nejen u židovských obyvatel. Proces byl velmi sledován i za hranicemi Rakouska-Uherska.

Svůj program začal uplatňovat i na poli politickém, kdy působil jako poslanec ve Vídni. Na přelomu století již jasně definoval svůj postoj k statusu českých zemí uvnitř monarchie. Nejdříve preferoval zachování Rakouska-Uherska, ale ve federalizované podobě. V roce 1908 došlo k anexi Bosny a Hercegoviny Rakouskem-Uherskem, které vedlo k první balkánské krizi. Anexe vyjadřovala změnu v politice monarchie, jenž stále více mířila k silovým řešením namísto diplomatickým, aby si na venek zachovala velmocenské postavení. Na vedoucí místa se dostali představitelé, kteří preferovali tzv. preventivní válku jako řešení zahraničněpolitických problémů říše. I stále větší svázanost s Německem Masaryka stavěla do opozice vůči monarchii. Známými se staly jeho střety s ministrem zahraničí Aehrenstalem v tzv. Záhřebském procesu, kdy

poukazoval na nedostatečné důkazy proti souzeným jihoslovanským obyvatelům obviněným z velezrady.

Napětí v Evropě panující připomínalo sud se střelným prachem čekající na svoji rozbušku, kterou se stal sarajevský atentát na následníka rakouského trůnu. Politické dohody a mobilizační plány jednotlivých zemí způsobily, že z původně zamýšlené lokální války se stal střet celoevropský a posléze světový. Masaryk se na počátku války musel rozhodnout, jak bude postupovat. V českých zemích panovaly silně proruské nálady a někteří političtí představitelé (Kramář aj.) již viděli ruského cara jmenovaného českým králem. Masaryk panslavistické ideje nesdílel, a proto se orientoval spíše na západní velmoce. Po zmapování možného politického uspořádání Rakouska-Uherska po válce, které by bylo vůči českým obyvatelům krajně nepříznivé, se rozhodl pro emigraci a boj o samostatný český stát.

Před odchodem do zahraničí pomohl utvořit domácí odbojovou organizaci, která později vešla ve známost pod jménem Maffie. Jedním z vrcholným představitelů organizace byl E. Beneš, jenž později odešel do zahraničí za Masarykem. Za hranicemi Masaryk poznal, že cesta k samostatnému státu bude velmi složitá. Možných spolupracovníků v zahraničí bylo málo, na rozdíl třeba od jihoslovanských představitelů. Proto prvním úkolem zahraničního odboje byla jeho konsolidace a navýšení počtu účastníků hlavně o politické představitele, proto Masaryk o tomto problému informuje představitele Mafie hned v prvních dopisech posílaných z exilu. Důležitým mezníkem se stalo jeho vystoupení v Ženevě při výročí Husova upálení. V projevu již nepřímou vyhlásil válku Rakousku-Uhersku, které stojí v cestě vyhlášení nezávislého státu. Budoucí stát se měl skládat z Čechů i Slováků.

Právě v zástupci slovenského národa M. R. Štefánkovi získal jednoho z nejdůležitějších představitelů odboje. Masaryk, Štefánik a Beneš, který přišel do exilu na podzim roku 1915, byli hlavními

představiteli zahraničního odboje. Uvědomovali si neznámost české otázky v zahraničí a i silně prorakouské tendence panující u některých dohodových představitelů, zejména v Británii a USA. Proto český zahraniční odboj musel působit účinnou propagandou, jež by jeho aspirace podložila. To se postupně začalo dařit a přispěly k tomu i osobní známosti hlavně Masaryka a Štefánika. Masaryk měl velkou oporu v anglickém novináři Steedovi a skotském historikovi Seton-Watsonovi, kteří československé snahy v Británii velmi propagovali. Štefánik měl naopak dobré konexe ve francouzských kruzích, neboť zde již dlouhou dobu působil. Slovní propaganda samozřejmě nemohla stačit, proto se muselo přejít i ke konkrétním činům, zvláště když většina domácí politické scény zůstávala loajální vůči Vídni.

Jedním z těchto činů bylo působení Maffie a jiných odbojových skupin, jejichž činnost způsobila rostoucí perzekuci rakouských orgánů, včetně širokého zatýkání a rozsudků smrti (nikdy neuskutečněných). Toho samozřejmě zahraniční propaganda široce využívala. Velké pozdvižení například přineslo zveřejnění o zatčení Masarykovy dcery. Naproti tomu stála většina domácí politické reprezentace, jež začala s tzv. aktivní politikou spolupráce s rakouskou vládou. Vrcholem této politiky bylo odsouzení odpovědi dohodových mocností americkému prezidentu Wilsonovi na jeho žádost o formulování mírových podmínek nutných k zahájení vyjednávání. V této odpovědi je jako jeden z bodů uvedena změna státu habsburské monarchie, jež by tzv. utlačovaným národnostem přinesla daleko větší míru autonomie. Odsouzení francouzského a britského postoje v otázce míru ustanoveným Národním výborem sdružující české poslance rakouského parlamentu tak přidělalo starosti zahraničnímu odboji, protože byl přirozeně proti němu využit rakouskou propagandou.

Dalším důležitým bodem zahraničního odboje se stalo organizování československých jednotek. První jednotky vznikaly již v roce 1914, ale tvoření větších sil bylo započato až v druhé polovině války. Organizace

při tvoření se ujal Štefánik, který jezdil po jednotlivých frontách, kde se nacházeli českoslovenští zajatci. Nejvíce jich bylo v carském Rusku, a proto přirozeně právě tam byla směřována největší snaha vedoucí k jejich vytvoření. Tomu dlouho bránila politická reprezentace carského Ruska, která si samostatné velké jednotky nepřála. Zlom tedy přišel až s březnovou revolucí, kdy tvoření legií započalo. To již byl na místě přítomná i T. G. Masaryk, jenž do Ruska přijel krátce po revoluci. V létě roku 1917 se československé legie osvědčily v bitvě u Zborova, která dokázala schopnost a touhu československého zahraničního vojska. Po tomto boji se ale začala politická situace v Rusku zhoršovat a bylo tedy rozhodnuto, že se všechny legionáři v zemi působící přesunou na západní bojiště do Francie. Do toho ovšem zasáhla bolševická revoluce, která přesun jednotek značně ztížila.

Nová ruská vláda nakonec podepisuje s Centrálními mocnostmi mír, který jim přináší velké územní zisky. Je proto rozhodnuto, že legie se přesunou do Francie východním směrem přes Sibiř do Vladivostoku a pak lodí do Evropy. Při zahajování přesunu se legionáři střetli nejprve s německými vojáky a následně po rozpoutání tzv. čeljabinského incidentu i s bolševickými představiteli. Proto bylo rozhodnuto vynutit si přechod silou. V dalších měsících legionáři dobyli několik velkých měst a hlavně podstatnou část transsibiřské magistrály. To vše přišlo v době, kdy dohodoví vojáci byli v těžké situaci při úspěšně se rozvíjející německé ofenzivě na západní frontě. Úspěch československých vojsk v sibiřské anabázi znamenal velkou vzpruhu i pro ně, protože vojáci Centrálních mocností přesouvající se v té době z Ruska nemohli díky dobití značné části železničních cest legionáři rychle posílit útočící německé armády na západní frontě. Tento úspěch značně podložil aspirace československého zahraničního odboje na samostatný stát Čechů a Slováků.

Nejdůležitější zlomem lámající věci ve prospěch samostatného Československa bylo, jak se domývám diplomatické selhání ministra

zahraničí habsburské monarchie hraběte Czernina, který ve své řeči živě komentoval rozhovory s francouzskými představiteli o případném míru. Reakce francouzského premiéra Clemenceaua nedala na sebe dlouho čekat. Byly zveřejněny tajné rozhovory i případném míru iniciované novým rakouským císařem Karlem I. Vzniklá aféra dostala jméno podle prostředníka tlumočící rakouské nabídky hraběte Sixta. Po zveřejnění se ukázalo, že Rakousko-Uhersko souhlasilo s navrácením Alsaska-Lotrinska Francii, a tím porušovalo zájmy svého německého spojence. Myslím si, že největší chybou rakouské diplomacie byla její nerozhodnost, neboť na jedné straně tajně jednala o míru s dohodovými mocnostmi, ale zároveň zůstávala pod vlivem Německa. Sixtovou aférou vše vyřešila a Rakousko-Uhersko přijalo rozhodnutí podřídit se Německu v hospodářských i vojenských věcech, a tím tedy zpečetilo svůj konec.

Toto selhání rakouské politiky nejvíce pomohlo československým snahám o samostatný stát, protože ještě na počátku roku 1918 hlavně američtí a britští představitelé usilovali o zachování Rakouska-Uherska v reformované podobě. Po tzv. sibiřské anabázi a Sixtově aféře nabraly události rychlý, a pro československý odboj příznivý, směr. Národní rada vytvořena v roce 1917 byla uznávána za hlavního představitele československého národa a legionáři za spojeneckou armádu. Situace se změnila i v českých zemích, kde od roku 1917 domácí politická reprezentaci pomalu upouštěla od prorakouské politiky. Dne 6. ledna 1918 byla vyhlášena známá tříkrálová deklarace českých poslanců i představitelů kulturního prostředí. Pod dojmem úspěchů zahraničního odboje rostly i požadavky domácích politiků, které nemohli rakouští vládní představitelé splnit, neboť říše byla rozvrácena politicky i hospodářsky.

Po ztroskotání poslední velké německé ofenzivy nastala poslední fáze cesty k československé samostatnosti. Fronty se začaly hroutit i na ostatních bojištích a Rakousko-Uhersko bylo svolné začít jednat o míru na základě podmínek vyhlášených prezidentem Wilsonem na počátku roku 1918. Situace již ale nebyla příznivá k pouhé federalizaci říše a

habsburská monarchie svoji šanci již propásla. Proto mohl Beneš vyhlásit prozatímní vládu, která dne 28. října zahájila jednání s představiteli domácí politické scény v Ženevě. V tomto dni dosáhly obě delegace shody. Nezávislost byla završena, protože i k vyhlášení státu došlo i na pražských ulicích. Nový stát po dohodě přijal republikánskou formu vlády a T. G. Masaryk zvolen prvním prezidentem. Masaryk přijel do Prahy dne 21. prosince a vychutnal si velkolepé ovace již svobodného národa.

Masaryk musel překonat od vypuknutí války mnoho překážek stavící se do cesty uskutečnění jeho cíle. Nechci jeho postavu přímo glorifikovat, jak bývá při hodnocení často zvykem, neboť jeho postup nebyl bez chyb. Ovšem jeho zásadní podíl na vzniku republiky a při jejím budování je nezpochybnitelný. Masaryk svojí autoritou, politickými schopnostmi a v neposlední řadě i filosofickými názory, které dokázal přenést do praktického jednání, postupně získával mnoho lidí pro ideu nezávislosti Čechů a Slováků. To vše dělá z Masaryka jednu z největších postav českých dějin, a tudíž i správného kandidáta na prvního prezidenta Československé Republiky.

Československo si od počátku neslo několik problémů, které hodně ovlivnily jeho budoucnost. Jedním z nich byla početná německá menšina, která se těžko mohla ztotožnit s novou republikou. Druhým problémem byly nevyřešené aspirace některých slovenských představitelů na větší autonomii. Potíž byla v tom, že sám Masaryk podepsal v USA dohodu mezi místními českými a slovenskými organizacemi, jež tuto dohodu obsahovala. Masaryk sám tvrdil, že to byla dohoda lokální, nemající žádný praktický význam při konečném tvoření formy státu. Ovšem tzv. Pittsburská dohoda byla v budoucnosti jedním z prostředků některých slovenských politiků toužících po větší autonomii, aby díky ní obviňovali vládní představitele z nedodržení slibů. Autonomní ambice měli i mnozí politici zastupující Podkarpatskou Rus, která se k republice připojila. Ovšem další zkoumání těchto problémů překonává oblast této práce.

8 SEZNAM POUŽITÉ LITRATURY

BALLARD, Colin, R., *Kitchener*, London 1930.

BENEŠ, Edvard, *Světová válka a naše revoluce. Vzpomínky a úvahy z bojů za svobodu národa II*, Praha 1928.

BENEŠ, Edvard, *Světová válka a naše revoluce. Vzpomínky a úvahy z bojů za svobodu národa III*, Praha 1928.

CASSAR, George, H., *Lloyd George at War 1916–1917*, London 2011.

ČAPKA, František, *Zrod ČSR v datech a událostech*, Brno 1998,

DVOŘÁK, Libor, SLÁDEK, Zdeněk, ŠVANKMAJER, Milan, VEBER, Václav, *Dějiny Ruska*, Praha 2010.

FLIEDER, Robert, *T. G. Masaryk*, Praha 1920.

GALANDAUER, Jan, *Karel I. Poslední český král*, Praha 1998.

HEIDLER, Jan, *Alois Jirásek a projevy českých spisovatelů*. In: HÝSEK, Miloslav (ed.), MÁDL, Karel (ed.), *Alois Jirásek. Sborník studií a vzpomínek na počest jeho sedmdesátých narozenin*, Praha 1921, s. 393–399.

HERBEN, Jan, *President of the Czecho-Slovak Republic Thomas G. Masaryk*, Praha 1919.

HOTMAR, Josef, *Zrození republiky 1914–1918*, Praha 2006

KERNER, Robert, J., *Two Architects of New Europe: Masaryk and Beneš*. In: *The Journal of International Relations* 12, 1921, 1, s. 27–43.

KISSINGER, Henry, *Umění diplomacie*, Praha 1999.

- KŘEN, Jan, *Dvě století střední Evropy*, Praha 2005.
- KVAČEK, Robert, *První světová válka a česká otázka*, Praha 2003
- LAWSON, Don, *Spojené státy v První světové válce. Vyprávění o generálu Johnu J. Pershingovi a Amerických expedičních silách*, Praha 2009.
- LIDELL HART, Basil Henry, *Historie první světové války*, Brno 2001.
- MASARYK, Tomáš, Garrigue, *Světová Revoluce. Za války a ve válce 1914–1918*, Praha 2005.
- MASARYK, Tomáš, Garrigue, *Válka a revoluce I. Články–memoranda–přednášky–rozhovory 1914–1916*, Praha 2005.
- MORAVCOVÁ, Dagmar, *Výmarská republika. Problémy demokracie v Německu 1918–193*, Praha 2006.
- MORGAN, Keneth, O., *Dějiny Británie*, Praha 2008.
- NEDOROST, Libor, *Češi v 1. válce. Mým národům*, Praha 2006.
- OPAT, Jaroslav, *Průvodce životem a dílem T. G. Masaryka. Česká otázka včera a dnes*, Praha 2003.
- POLÁK, Stanislav, *T. G. Masaryk. Za ideálem a pravdou 3*, Praha 2004.
- PROKŠ, Petr, *Habsburkové & velká válka 1914–1918*, Praha 2011.
- RAŠÍN, Ladislav, *Paměti Dr. Aloise Rašina*, Brno 1994.
- SETON-WATSON, R., *R. W. Seton-Watson and his relations with the Czechs and Slovaks: documents, 190–1951*, Martin 1995.

SIIBERSTEIN, Gerrard, E., *The Hight Command and Diplomacy in Austria-Hungary 1914–1916*. In: *The Journal of Modern History* 42, 1970, 4, s. 586–605.

SKŘIVAN, Aleš, *Císařská politika. Rakousko-Uhresko a Německo v evropské politice v letech 1906–1914*, Praha 1996.

STEED, Henry, Wickham, *A programme for peace*, Chicago 1917.

ŠEDIVÝ, Ivan, *Češi české země a velká válka 1914–1918*, Praha 2003.

ŠETŘILOVÁ, Jana, *Alois Rašín. Dramatický život českého politika*, Praha 1997.

VEBER, Václav, HLAVAČKA, Milan, VOREL, Petr, POLÍVKA, Miloslav, WIHODA, Martin, MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk, *Dějiny Rakouska*, Praha 2002.

9 RESUMÉ

The aim of this work is to analyze the activity of the Czechoslovak foreign revolt movement during the First World War and especially Masaryk's role in it .Furthermore, the work focuses on the situation in the Czech lands during the war and the most important military operations because it is in close relation to the changing position of the Czechoslovak foreign resistance. Last but not least there are described errors of the Austro - Hungarian diplomacy which ultimately eased the way for independent Czechoslovak state.

After 1908 when Austria -Hungary annexed Bosnia and Herzegovina completely changed its foreign and domestic policy. Managerial positions to get leaders called preventive war which would strengthen the superpower status of the Habsburg monarchy and solve its problems in each region. Against this policy stood Tomáš Garrigue Masaryk amongst others. Masaryk was at this time a member of the Imperial Council which on several occasions condemned at the time of increasing persecution components monarchy falling on some (mainly South Slavic) nationalities of Austria -Hungary. This attitude extended even more Masaryk known beyond the borders of the monarchy.

In 1914 Europe entered the conflict which grows into a global military conflict . Masaryk collects information about a possible distribution of political forces in Austria -Hungary after the war. Of these consequently considers that the postwar arrangement will be for the Czechs and Slovaks are favorable therefore decided to emigrate and start of the revolt against Austria -Hungary whose should be an independent Czechoslovak state in the end . Before leaving helped found the secret

organization that took over the management of revolt activities in the Czech lands. This organization will become known under the name of the Maffia.

After emigration Masaryk formed a revolt organization and the anniversary of the death of Jan Hus. Revolt action starts off slowly and because of the small number of active revolt fighters . Everything begins to change in the fall of 1915 after emigration of E. Beneš along with Masaryk and M.R Štefánik become the leading representatives of the Czechoslovak foreign events. Masaryk because of his friends gets an opportunity to lecture at the University of London.

The representatives of the Czechoslovak revolt aware of the importance of the formation of military units of the Czechoslovak prisoners or volunteers to actively stood by the side of the allied powers .The greatest potential for a large army was on the Russian front . Russian officials initially refused but the formation of larger independent Czechoslovak units. The tipping point came after the March revolution. Masaryk arrived after the revolution in Russia to be personally involved in the formation of the Czechoslovak Legions . The new Russian government has not inhibit formation so in the summer of 1917 the Czechoslovak legionaries intervened in military operations outside the city Zborov .

At this time the new Austrian Emperor Charles I began secret talks on a possible peace agreement . Mainly Great Britain and the USA were to agree with the Habsburg monarchy meaning performances of the Austro- Hungarian Empire out of the war . This step would be for Germany meant the loss of its greatest ally and therefore the need for quick action on peace. The integrity of Austria -Hungary would remain unchanged. discussions ended fundamental error Austrian diplomacy

and also the indecision of the monarchy in previous negotiations . Statements Austrian Foreign Minister Count Czernin started Sixtus affair which ultimately lead to the loss of confidence entente allies against Austria -Hungary. Habsburg monarchy finally ended the possibility of negotiating a favorable peace agreement with Germany in the Belgian town of Spa which meant the complete submission of the Austro-Hungarian Empire against the German Empire.

The Czechoslovak foreign diplomacy should fail Austrian favorable consequences because it meant the final turn of the allied powers attitudes towards future Czechoslovak independence.

Masaryk traveled from Russia to the USA in the spring of 1918 where finalize negotiations with U.S. officials on the future state of Czechs and Slovaks. Czechoslovak legions in Russia started the move toward across Siberia to France although not without problems because the new bolshevik government signed a peace with the Central powers which changed the attitude of some Russian officials to the legionaries. Legionaries had to recharge the end of the Trans-Siberian Railway and several cities to ensure safe transfer to Vladivostok . Acquisition of the railroad meant a delay in departure of former German prisoners who do not strengthen the German offensive on the western front. Therefore, the Siberian adventure sparked a positive response among the entente allies as the German offensive on the western front was close to the ultimate success of a ready supply of reinforcements from the east would mean an even bigger problem for the settlement of the army.

During the summer of 1918 allies officially recognized Czech National Council as the representative of the Czechoslovak nation and the legionaries as the allied troops. After fail of the German offensive was clear that the military has been unable to win the Central Powers . Then

they began to crumble another front in September and asked for peace first country of the Central Powers and Bulgaria. The Austro-Hungarian emperor realized that the war is ending and tried to still maintain the integrity of the monarchy extensive concessions but it was too late .

On October 28th 1918 in Geneva representatives of Czech foreign and domestic revolt to agree on the future of the state. On the same day he was declared an independent state in Prague. In the following days the czech state also join Slovak representatives and ultimately Ruthenia. After talking to the new state became a republic and Tomáš Garigue Masaryk was elected its first president.